...ИДХЭХЫ ШАТА

...партиин соносхоһон хубилган шэнэдхэлгын ашатай, ...нүлөөн доро ажабайдалаймнай элдэб талануудта ...хубилалтанууд боложол байна. Иигэжэ адли тэг-...орёо хүндөөр обществаемнай демократизацилгын, ...юумэн тухай олондо мэдээсэлгын зорилгонууд ...байдалда бэелүүлэгдэнэ, заримдаа манай һанал хан-...ханаар, нозог нобшоор дүүргэгдэнэ.

...зоной дураяа гутаха ябадалнууд олошорно, саг ...нүүдые бэелүүлхэ уряанууд зэдэлнэ, хуушан бү-...һандаргаха тухайшье абяанууд соностоно. Энээниие ...эргүй. Юуб гэхэдэ, 1917 оной һүүлдэ хуушан юумэ ...гарабабди гээд айхабтар ехэ алдуу гаргаһан байгаа-...Буряад орониешье абаад харахада, энэ дэлхэй ...сараагүй болотороо һандаргагдаһан дасан, дуган, ...гансашье шажан мүргэлэй газар байгаа бэшэ, ха-...ктурын, соёлой, түүхын шухаг хүшөөнүүд байгаа ха

...ажабайдалай ондоо талануудташье ехэ һанда-...уулалга хээд, баһал ехэ алдуу гаргаһамнай тодороо ...һандаргахада бэлэн. Зүгөөр һөөргэнь һэргээхэ-...байна.

...бүхы асуудалнууд яһала демократичнаар шиидхэгдэ-...байнхай ааб даа. Тиимэһээ энэ ушарта бидэнэрэй ...урда орёошье, хүндэшье, шэлэн абаха, дуугаа ...үгтэнэ. СССР-эй, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй бо-...Советүүдэй арадай депутадуудай һунгалта энэ хэ-...бтар орёо байһаниие харуулаа, шэлэжэ һураха гээ-...шэнэзэн шухала байһаниие гэршэлээ.

...гаргдаһан зарим алдуунууд саашадаа дабтагдаха ёһо-...хэлсэнэбди. Зүгөөр эдэ алдуунууд дабтагдана. ...юрэл хии хооһоор шашадаг, бүхы юумые ямар-...эгүйгөөр шүүмжэлдэг зондо этигэдэг зандаабди. ...өөрынгөө хубиин аша туһа хангаха, дээгүүр һа-...ханааха һанаатай хүнүүд энэ тэмсэлдэ орохо-...убайгүй, онол аргануудые шэлэхэдээ хамаагүй ...

...тон шухала хаһа ерэшоод байна. Партиин XXVIII ...тэр тон бага саг үлэбэ бшуу. Тиимэһээ КПСС-...Платформо болон партиин Устав зүбшэн хэлсэлгын ...олон юумэн дулдыдаха.

...нэн түрүүн манай парти һаяын сагта ямар ха-...баримталхаб, ямар байгууламжатай байхаб, демо-...байһан юумэн тухай олондо мэдээсэл-...болохоб, аша нүлөөнь хэр ехээр ургахаб гээд ...удха шанартай зүбшэн хэлсэлгэ боложо байна гэ-...алдуу гарахагүй.

...нүүдай, партийнабэшэ хүнүүдэй энэ хэрэгтэ тон ...хабаадалсажа байһаниинь эндэ ойлгосотой бо-...өөртэнь сэхэ хабаатай зорилгонуудые бэелүүлжэ, ...холын хараата зорилгонуудые тодоруулха, хүниие ...талаар ажал ябуулгаяа эдэбхижүүлхэ, маклай-...улгаяа һайнаар дүүргэхэ, иимэ эрхэтэй байһанаа ...дээрээ батадхан харуулха, парти доторой демо-...олондо мэдээсэлгэ хүгжөөхэ ёһотой гээд олон ...һанамжална.

...байгууламжа, партийна эхин организацинуудай ...партиин зөөри зөөшэ хэрэглэлгэ тухай олон ду-...ороно, тэдэнэй олонхинь онсо һонирхол татана, ...харaадаа абаха зэргэтэй гэжэ һанагдана.

...партийна аппарадые эрид хорооход, тэрэнэй бай-...юрын, орёо бэшэ байха ёһотой гэжэ хэлэгдэнэ. ...зацинуудта тон ехэ эрхэнүүдые олгохо шухала гээд ...тоолоно. Партиин шэнэ гэшүүдые абаха, гаргаха ...дые эндэ шиидхэдэг болохо гээд баһал дурадхаг-...зуура гэшүүнэй түлбэриин хахадыень партийна ...зацинуудай мэдэлдэ үлөөжэ, тэрэнээ ямар зорил-...байһанаа өөһэдынь шиидхэхэ эрхэ олгохо гэһэн ...далнууд бии.

...доторой байдалые демократизацилга, боложо бай-...тухай олондо мэдээсэлгэ тухай олон дурадхал-...Бусадһаа ондоо һанамжатай коммунист бүхэнэй ...харалда табиха эрхэ, үсөөн үлэһэн зоной эрхэ хам-...һанамжыень хараада абалга шухала удха шанар-...зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадалсаһан олон коммунист-...

...уламжалан, бодоод үзэхэдэ, Россиин Комму-...бии болгохо хараа зорилготой конференциин, КПСС-эй XXVIII съездын хүдэлмэридэ хабаадалсаха ...дые һунгалга айхабтар шухала хэрэг болоно. Ямар ...дые һунгаһанһаамнай партимнай дүтын ерээдүйн ...байһаниинь сэхэ дулдыдаха байна бшуу.

...манай республика соо бии болгогдоод байһан һун-...округһоо делегадуудта далаад кандидат тодо-...съездын хүдэлмэридэ хабаадалсаха байһа-...нүгөөдэр тодорхо болоод байна. Тиимэһээ ком-...тон һайнаар бодожо үзөөд, өөртэнь таарамжа-...һанагдаһан делегадые һунгаха болоно ха юм.

...Россиин Коммунис парти бии болгохо тухай асуу-...анхарал хандуулха хэрэгтэй. Энэ партиин бии бол-...КПСС-эй шарай эрид хубилха бшуу. Энэ ушарта ...хэдэн Компартинуудай нэгэдэл болохо гү, али ...ондоо үндэһэ һуури дээрэ союзна республиканууд-...партинууд нэгэдэхэ гү гэһэн асуудал шиидхэг-...болоно.

...болоһоной һүүлдэ тоосоото һунгалтын партийна ...хаа хаанагүй эхилхэ гээд баһал мартажа болохо-...съезд тус суглаануудта онсо нүлөө үзүүлхэ бай-...

...тиихэдэ партийна хүтэлбэриин шэнэ бүридэл элирхэ ...энэ бүридэлэй эрид хубилха, залуу болохо, ху-...туйлаха эрмэлзэлтэй байха байһаниинь эли гээд һа-...Юуб гэхэдэ, манай арадай тон анхаралтайгаар хүлеэ-...хубилалтанууд һанаһанда орходоо удаанаар бэе-...тээ һэмди. Эдэ бүгэдые арад зон партитай холбо-...партийна эхин организацинуудһаа эхилээд, ЦК-...горитой хубилалтанууд болохо гээд багсаахаар. ...байхада, хүлеэгдэһэн хубилалтанууд түргэдэжэ магад ...тоолоно гэшэбди.

...һарануудта, саашадаашье, манай ороной ажабай-...үйлэ хэрэгүүд болохо харaатай. Эдэ үйлэ хэрэгүүд ...ороной ажабайдалда, саашанхи хуби заяандань онсо ...гэд һанахаар. Тиимэһээ шэлэн абалгын шиид-...сагта бодомжотой, һанал һайхантай байял гэжэ ...байна. Хубилган шэнэдхэлгын дабшаса улам эр-...ашата нүлөөгөө бодото дээрээ үзүүлэг лэ!

Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана. | № 113 (18436) | 1990 оной майн 17, четверг | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд

ШЭНЭДХЭЛГЫН ҮЕ САГ, ЭТИГЭЛ НАЙДАЛАЙ ҮЕ САГ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд мүнөөнэй хүшэр хүндэ үе сагта общестывые, манай бүхы ажабайдалые шэнэдхэлгын этигэл найдалай үе сагтай Россиин Федерациин эрхэтэд холбоно. Энэ съезд майн 16-да Москвада, Кремлиин Ехэ ордон соо хүдэлмэреэ эхилбэ.

СССР-эй Президент **М. С. Горбачев,** СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ **Н. И. Рыжков,** СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьянов,** СССР-эй Президентын Соведэй гэшүүд, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүд, гэшүүндэ кандидадууд, КПСС-эй ЦК-гай секретарьнар съездын хүдэлмэридэ хабаадана.

Боложо үнгэрһэн һунгалтын үедэ арад зон өөһэдынгөө олохон һанал бодолые, хүсэл эрмэлзэлые һунгагшадтаа мэдүүлһэн байгаа гэжэ Түбэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ В. И. Казаков съездые нээхэдээ, һунгалтын дүнгүүд тухай хөөрэбэ. Республикын гүрэнэй засагай дээдын зургаанда һунгагдаһантайнь дашарамдуулан, тэрэ арадай депутадуудые үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалаад, һунгалтын кампани общество дотор политика нэбтэрүүлгын, олондо мэдээсэлгые хүгжөөлгын эрхэ байдалда шэнэ ёһоор, һунгалта тухай демократическа хуулиин үндэһөөр үнгэрэгдэһэн байна гэжэ мэдээсээ. Кандидадуудай тоо хизаарлагдабагүй. Ниитын эмхинүүдһээ сэхэ һунгалтанууд, һунгалтын урда тээхи окружной суглаанууд үнгэргэгдөөгүй. Национально-территориальна округуудта депутадууд мүн лэ түрүүшынхеэ һунгагдаа.

Мартын 4-дэ үнгэргэгдэһэн һунгалтада һунгагшадай 77 процент хабаадаһан байгаа. Аэропортнуудта, вокзалнуудта, больницануудта, санаториинуудта дуугаа үгэхын тула үнэмшэлгэнүүдэй түрүүшынхеэ үгтөөгүй байһые, һунгуулиин участогуудай эмхидхэгдээгүй байһые хараада абабал, энэмнай ехэ эдэбхи үүсхэл гээшэ. Дуугаа үгэхыень гуйһан, баадхаһан ушарнууд үзэгдөөгүй.

Съездын нээгдэхэ үдэртэ 1059 депутат һунгагдаһан байна гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Мүнөө дээрээ 9 мандат сүлөө байһаар. Гэбэшье юрэнхыдөө депутадай корпус манай обществын бүхы социальна бүридэлые гүйсэд харуулжа шадаагүй байһаниинь халагламаар. Жэшээнь, һунгагдагшадай оройдоол 5,3 процентнь эхэнэрнүүд, хүдэлмэришэд, колхознигууд, студентнэр тон үсөөн байна. 16 депутат 60-һаа дээшэ наһатай.

Депутадууд Россиин олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд болоно. Республика дотор ажаһуудаг 46 үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд һунгагдаа. Депутадуудай диилэнхи олонхинь гэхэ гү, али 96 процентнь түрүүшынхеэ һунгагдаба. Эгээл иимэһээ хуули зохёожо абаха, мүн округойнгоо һунгагшадай аша туһые хамгаалха талаар депутадай ажал ябуулгые бэелүүлхын тула тэдэнэр дүй дүршэл багатай байна. Депутадуудай 86 процентнь КПСС-эй гэшүүд юм гэжэ Түбэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ тэмдэглэбэ. Коммунис суртал һургаалнуудта үнэн сэхэ хүнүүдые үргэнөөр дэмжэдэг байһыень энэ ушар элирхэйлэн гэршэлнэ.

Россиин депутадуудай шэнэ корпусой түлөө һунгагшад дуугаа үгэхэдөө, республикын болон тэрэнэй ажалшадай аша туһые үгэ хүүрээрээ бэшэ, харин бодото хэрэгүүдээрээ хамгаалхые найдажа байһанаа мэдүүлээ. Демократиие саашадань үргэдхэһэнэй, засагай зургаанудые нарижуулан һайжаруулһанай үндэһөөр бүтэмжэтэй һайн хүдэлмэри хэгдэхэ аабза гэжэ тэдэнэр найдана.

Съездые үнгэргэлгэдэ хабаатай асуудалнуудые депутадууд үглөөнэй заседани дээрэ зүбшэн хэлсэбэ.

(ТАСС).

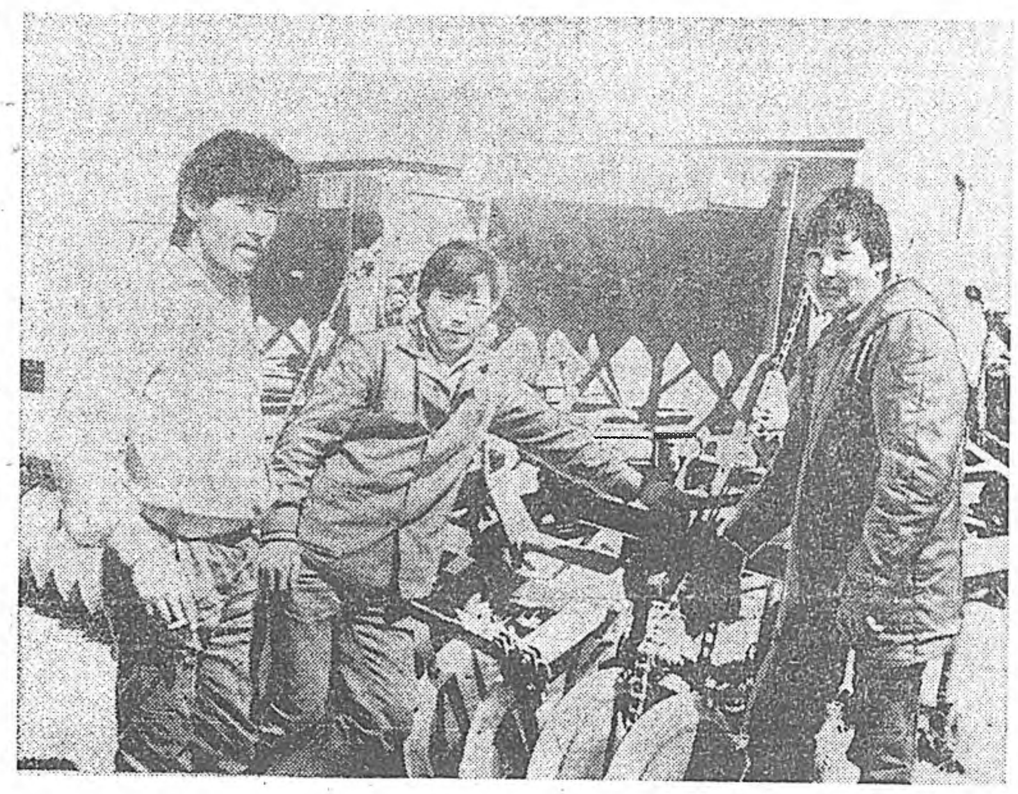

Үдэр бүхэнөө — үндэр ургасада

ТЭМСЭЛ ҮРГЭДЭНЭ

— Манай ажахы тракторно-таряан ажалай гурбан бригадатай юм. Тэдэндэ 2000 шахуу гектар таряалан, сабшалан даалгагданхай. Хуурай-Маарагтын полевой станда Буда Саганович Жамсуевай хүтэлбэрилдэг бригада түбхинэнхэй. Мүнөө механизаторнууд үдын хоол барихаяа ерэжэ байна ёһотой,— гэжэ «Победа» колхозой түрүүлэгшэ, СССР-эй арадай депутат Дамби Базарович Дамбаев хэлээ һэн.

Эндэ бригадир Буда Сагановичтай уулзажа танилсаад, ажалаарнь һонирхон хөөрэлдэбэбди.

Бидэ Мунхантын 100 гаран гектар полидо «Т-180» дай голдохи тошон мүльһэн хайлажа, гол горхоной уһан элбэгжээ. Тиин мүнөө эндэ газар ундалуулха хүдэлмэри үргэдэнхэй. Жэшээнь, Маарагтын 200 гектар сабшалан хаанаабай уһаар уһалагдаба.

— Эдэ үдэрнүүдтэ эртын орооһото ургамалнуудаа таризжа дүүргээд, тэжээлэй ургамалнуудай таригдаха полидоо минеральна утэгжүүлгэ оруулжа, жэгдэлхэ талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэнэ,— гэжэ механизатор Санжай Перганаев хэлэнэ.

— Бидэ Мунхантын 100 гаран гектар полидо «Т-180»

— Арендна подрядай гуримаар ажаллажа байһан манай бригада 17 хүнһөө бүридэнхэй юм. 1646 гектар таряалантайбди. Тэрэ тоодо 440 гектар сэбэр паар бии байха. Сэбэр паарайнгаа зарим хубиие гэхэ гү, али 38 гектарта туршалгын участок байгуулаад, нютагай байгаалиин эрхэ байдалда таарангы һайн сортын обёосой үрэһэ хүрэнгөөр таригга хэхэбди. Хоёр зуугаад гектартань ешмээн таригдаха юм,— гэжэ бригадир Жамсуев хөөрэнэ.

Энэ бригада 1000 шахуу гектарта силосэй ургамалнуудые таридаг. Тобшолбол, 700 гаран гектарта горох, обёосой холисо тэряад, августын арба гаранаар ургасыень хуряажа абана.

«Нёдондо хабар, зундаа эршэмтэй һайнаар хүдэлһэн энэ бригадын гэшүүд урдаа табигдаһан зорилгонуудые сүм дүүргэжэ, ниитынгээ адууһа малые хүсэд хүрэхэ тэжээлээр хангаһан байна. Энэ урагшатай амжалтаа мүнөө жэлдэ батадхахаар ажаллана.

Һүүлэй дулаахан үдэрнүүдтэ хүбшэ тайгын, жалгануудһаа тухэлэй тракторнуудаараа минеральна утэгжүүлгэ оруулаад, хүрьһыень жэгдэлжэ байнабди. Эндэмнай хэдэн үдэрһөө тэжээлэй ургамалнууд таригдажа эхилхэ. Горхоной баруун захада бооринн хормойгоор нэмжыһэн таряалэнай полиие Цымпил Жигжитович Ширэбдоржиевай бригадын механизаторнууд хахалжа байна. Тиишэ ошохо гэбэл, энэ фермын урдуур тойрожо, сэхэ ябахада болохо,— гэжэ тракторист Намсарай Бардуев харгы зааxадаа хэлэбэ.

Ширэбдоржиевай бригада 2000 шахуу гектар таряалантай. Тус коллективтэ бэрхэ механизаторнууд олон. Тэдэнэй тоодо К-700 түхэлэй трактор жолоодогшод Соном Болдоев, Юрий Казаков, Нима Гапанов болон бусад бии.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

Яруунa.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тарилгын агрегадууд; механизаторнууд С. Перганаев, Н. Бардуев, М. Аюров.

А. ЦЫДЕНОВЭЙ фото.

ТҮЛЭГ ДУНДАА

Республикын Министрнүүдэй Соведэй, РАПО-гой тогтоолнуудай ёһоор, газарай үрэжэл һайжаруулха габшагай хоёр һара район соо соносхогдобо. Уһалагдадаг газар хаа хаанагүй ажахын тоосооной звенонуудта даалгагдана. Ажалдаа харюусалга ехэтэйгээр хандадаг луговодууд участогууд дээрээ хүдэлжэ захалһаар үнинэй. Үнгэрһэн жэлдэ районой луговодуудай социалис мүрысөөндэ илажа гараһан Харацайн совхозой 2-дохи отделениин луговодуудай звеное даагша Николай Николаевич Сокольников Уляатай, Дархан, Поселенье гэжэ сабшалан, таряалан дээрэ яһала ехэ тошо халяагаад, горитойхон наг шэбхэ зөөгөөд, мүнөө тэрэнээ тараажа байна. Энэ звенодо хамта 184 гектар газар даалгагданхай юм. Тэрэнэйнь ехэнхи хуби Уляатай гэжэ газарта оршодог. Эндэл мүнөө үедэ уһалалга хэгдэнэ.

Звеногой гэшүүд сабшалангай хүрьһэ һайжаруулха хэрэгтэ жэл бүри ехэ анхарал хандуулдаг юм. Шулуу болон элдэб богуудые түүдэг, борнойлолго хэдэг. Март һара соо Уляатай болон Дархан гэжэ газарта 70 гектар сабшалан борнойлогдоо, 20 гектар газарай шулуу, богууд түүгдэ. Эдэ үдэрнүүдтэ Дарханай сабшалангай хүрьһэн һайжаруулагдажа, уһалагдана.

Үбэлэй үедэ звеногой гэшүүд Виктор Николаевич Викулин, Виктор Александрович Шелкунов, Александр Васильевич Викулин, Виктор Васильевич Коноваленко болон Виктор Сокольников сабшалан дээрэ 100 шахуу тонно наг шэбхэ зөөһэн юм. Тиихэдээ, ондооошье ажалда ябажа байгаад, энэ хүдэлмэреэ дүүргэһэн байна.

Звено үнгэрһэн жэлдэ даалгагдаһан сабшалангай гектар бүриһөө дунда зэргээр 10,1 центнер эрхим шанартай үбһэ хуряаһан һаа, байгша ондо 14,5 центнер хуряахаар түсэблэнэ.

Харацайн совхозой хоёр отделениин таряашад эдэ үдэрнүүдтэ хамтын подрядай аргаар хүдэлдэг байһанаа арендэдэ ороод, энэ жэлэйнгээ тарилга эхилхэнь.

М. ГОНЧИКОВ.

ЭРШЭДЭЭ ОРОНХОЙ

...булагай совхозой ...угол» гэжэ нэршэһэн ...сабшалан амидаралта ...ундалуулагдана гэжэ хо-...рээд ойлгохоор. Эндэ ...станци үдэр, һүнигүй ...жэ байнхай. Газарай ...һайжаруулха габшагай ...хугасаа соо тус ...механизаторнууд Сер-...химов, тэрэнэй хүбүүн ...Константин Разуваев ...Тимофей Коробенко-...харюусалгатай хүдэл-...жэ ябана. Эдэнэр-...120 гектар сабша-...гданхай юм. Апрель ...рушын арбан хоногой ...эдэнэр түрүүшын 30-...кута сабшалан нэ-...уһалба.

...механизаторнуудай мэ-...ёһоор, бүлүүр стан-...колхознигууд дуталдажа, ...хүдэлмэриие хойшонь ...Харин иимэ бэрхэшээл-...тохёолдоошье һаань, эдэнэр хабарай, зунай эхин һарануудай туршада бүхы талмайгаа хоёр дахин уһалхаар хараална.

Ажахын бэшэ отделенинүүдтэ газар уһалха хүдэлмэри мүн лэ эршэдээ оронхой. Хоёрдохи отделениһээ Лидия Разуваева Галина Григорьева хоёр Тоопкын уһалууриин системын түхеэрэлгэһээ газараа ундалуулжа байна. Нэгэдэхи отделенидэ Аким Давыдович Разуваев Алексей хүбүүнтэеэ даалгагдаһан талмайгаа уһалхые баһал оролдожо ябана. Гурбадахи отделениһээ Георгий Асеев, дүрбэдэхи отделениһээ Нарзамбал Жигжитов, Апрель Мункуев, Галсан Базаров гэгшэд мүн лэ энэ ажалаа эршэмтэйгээр эрхилнэ. Мункуев Базаров хоёр даалгагдаһан 111 гектар талмайгаа нэгэ дахин ундалуулжа үрдибэ.

В. ДАМБАЕВ.

Бэшүүрэй район.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

ПЕНСИНҮҮД ТУХАЙ ХУУЛИ БАТАЛАГДАБА

СССР-тэ эрхэтэдые пенсеэр хангаха тухай асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд ондоо ямаршье хуулиин проектые хэлсэлгэһээ үлүү ехээр анхаралаа хандуулһан байгаа. СССР-эй Верховно Соведэй палатануудай майн 15-да болоһон хамтын заседани дээрэ тус хуулиин проектын «арсалдаата» статьянуудые зүбшэн хэлсэлгэ орёо хурса үгэ буляалдаанай оршон байдалда үнгэрбэ.

Урда тээхэнэнь хоёр комисси байгуулагдаһан байгаа. Арсалдаата, зүрилдөөтэ дүримүүдые үргэнөөр зүбшэн хэлсэжэ, баталан абахын тула зүбшөөлгын ба редакционно комиссинууд ехэ ажал ябуулаа гэжэ Ажалай, сэнгүүдэй ба социальна политикын асуудалнуудай талаар Союзай Соведэй комиссиин түрүүлэгшэ **Н. Н. Гриценко** элидхэбэ. Портнуудай хүдэлмэришэдэй болон механизаторнуудай, далайн ба гол мүрэнэй флодой, загаһанай промышленностиин тамаралгын хүдэлмэрилэгшэдтэ хабаатай пенсинүүд нилээд дээшэлүүлэгдээ.

Зарим статьянуудаар оруулагдаһан заһабаринуудые зүбшэн хэлсэлгэ баяр түрүүлбэгүй. Депутат **А. Г. Журавлев** үгэ абахадаа, иигэжэ хэлэбэ: «Юу хэжэ байна гээшэбибди?» Иимэ хуулида ямаршье экономико тэсэжэ гарахагүй байна. Ямаршье правительство тэрэниие бодотоор бэелүүлгые хангажа шадахагүй. Хуулиин проектдэ оруулагдаһан бүхы заһабаринуудые хаража үзэлгэдэ гүрэн түрын хандаса хэрэгтэй.

Зүгөөр энэл уряадань депутадууд ондо ондоогоор хандаба. Тэдэнэр хойно хойноһоо гаража үгэ хэлэхэдээ, хуули гаргагшад оронойнгоо мүнгэн һангай байдалда ехээр анхаралаа хандуулангүй хүдэлжэ, нэн түрүүн социальна үнэн зүбэй гол ёһые баримталха зэргэтэй гэжэ тэдэнэр хэлэбэ. Тиихэдэнь правительство һайнаар бодожо үзөөд, зүб шиидхэбэринүүдые абаха ёһотой.

Хүдөө ажахыда хүдэлдэг трактористнууд - машинистнүүдые 55-тайдань пенсидэ гаргаха эрхэ олгохо тухай асуудалые зүбшэн хэлсэлгэ нилээд унжагайрба. Хэрбээ орон дотор бүхы дээрээ иимэ мэргэжэлтэй хүнүүдэй 2,5 миллион байһые хараада абабал, энэмнай орёо хүндэ асуудал болоно. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **Л. А. Воронин** правительствын хараа бодолые тайлбарилхадаа, энэ ушар олон хүнүүдые пенсидэ гаргаха, тиэд хэд хүдэлхэ гээшэб гэжэ тэмдэглээ. Энээнэй тула түрүүшын хоёр жэлэй хугасаа соо тус тустань 1 миллиард түхэриг, саашадаа жэл бүхэндэ 5000 миллион түхэриг гаргашалагдаха зэргэтэй.

Гэбэшье депутадууд-аграрнигуудай оруулһан заһабаринууд горитой ехэ, гүнзэгы үндэһэ баримтатай байба. Энэнь арадай ажахын тус һалбарида хүдэлдэг хүнүүдэй физическэ ба моральна айхабтар ехэ гаргашануудые, хүсэ шадалаа элсүүлгые харюулха арга олгохо, ажал хэрэгтэ залуушуулые элсүүлэн хабаадуулха байна. Удаан саг соо үгэ буляалдаһанай һүүлээр энэ статья дуугаа үгэлгэдэ табигдаба.

Сагаа гамнажа, дуугаа үгэлгые дахинаа үнгэргэһэнэй хэрэггүй гэжэ Хуулиин, хуули ёһоной ба гурим журамай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Ю. Х. Калмыковой** хэлэһэнэй һүүлээр тус хуулиие бүхы дээрэнь батална гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Верховно Соведэй гэшүүд бултадаа — палата бүхэнһөө 190 депутат тэрэнэй түлөө дуугаа үгэбэ. Тиигэжэ «СССР-тэ эрхэтэдые пенсеэр хангаха тухай» Хуули баталагдан абтаа! Зарим пенсионернуудтэ тус хуули энэ жэлдэ хүсэндөө оруулагдаха. Харин бүхы дээрээ тэрэ 1993 ондо хүсэндөө орохо байна.

Энэ хуули тухай юуншье гэжэ хэлсээ һаань, тэрэ хадаа совет хүнүүдые социальна талаһаань хамгаалха талаар хэгдэһэн асари ехэ алхам болоно гэжэ үдэшын заседани дээрэ түрүүлэгшээр һууһан **А. И. Лукьянов** хэлэбэ. Тэрэ манай ороной 70 миллион эрхэтэдэй аша туһада хабаатай байна. Энэ талаар гүрэнэй айхабтар ехэ мүнгэн зөөри гаргашалагдаха юм. Иимэ гүнзэгы удхатай хуулиин проектые зохёожо, баталан абалгада хабаадаһанайнь түлөө СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ депутадуудта, бүхы хүнүүдтэ гүнзэгы сэдьхэлһээ баяр баясхалан хүргэбэ.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин ээлжээтэ пленарна заседани майн 21-дэ, хоёр гарагта үнгэргэгдэхэ. Энэ неделиин һүүл болотор сессиин хүдэлмэри парламентын комитедүүдтэ, комиссинуудта үргэлжэлүүлэгдэхэ байна.

(ТАСС).

Х. МУБАРАГАЙ МОСКВАДА ЕРЭЭД БАЙҺАН ТУХАЙ

СССР-эй Президент М. С. Горбачевой АРЕ-гэй Президент Х. Мубарагтай хөөрэлдөөнүүд майн 15-да Кремль соо болобо. Хөөрэлдөөнүүд гол түлэб ондоо тушаалтадай хабаадалгагүйгөөр үнгэрөө. Удаань делегацинуудай уулзалганууд болобо.

Египедэй Президентын хани ёһоной албанай хэрэгээр айлшалан морилолго гансал хоёр орондо, араб гүрэнүүдтэ бэшэ, харин бүхы дэлхэй дээрэхи үйлэ хэрэгүүдтэ ехэ үүргэ нүлөө үзүүлхэ байна гэжэ М. С. Горбачев хэлээ. Х. Мубарак хадаа агуу ехэ арадай хүтэлбэрилэгшэ болоно гэжэ халуунаар амаршалнабди. Дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондо харилсаа холбоо тогтоохо гэшэ онсо удха шанартай байна.

Х. Мубарагай хүтэлбэри доро Египедтэ боложо байһан хубилалтанууд тухай, СССР-тэхи хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүд тухай мэдээсэлнүүдые тэдэнэр андалдан абалсаһан байгаа. Хөөрэлдөөнэй үедэ Дүтын Зүүн зүгтэ ехэ анхарал хандуулагдаа. Хоёр талын экономическа ба бусад харилсаанай асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн байха юм. Президентнүүдэй уулзалгаһаа үндэһэтэй таарамжатай һайн оршон байдалда эдэ бүхы асуудалнуудые тэдэнэр үргэнөөр зүбшэн хэлсэбэ. Бүхы шэглэлнүүдээр аша үрэ ехэтэй харилсаае хүгжөөхэ ехэ юумэн элирүүлэгдээ.

Совет талаһаа — Э. А. Шеварднадзе, Е. М. Примаков болон бусад тусхай тушаалтад; Египедэй талаһаа — АРЕ-гэй Президенттэй хамта ябаһан тусхай тушаалтад уулзалгада хабаадаба.

Энэл үдэртөө М. С. Горбачев болон Х. Мубарак совет-египедэй декларацида гараа табиһан байгаа.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо С. А. Ситарян, АРЕ-гэй Премьер-Министрэй орлогшо Камаль Эль-Ганзури 2000 он хүрэтэрхи үедэ СССР-эй болон АРЕ-гэй хоорондохи экономическа, худалдаа наймаанай болон эрдэм-техникын харилсаанай удаан болзорой программада гараа табиба.

Һүүлээрнь СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков Х. Мубарагтай уулзаа. Совет-египедэй харилсаанай гол асуудалнууд, хоёр ороной худалдаа наймаанай-экономическа ба эрдэм-техникын холбоо барисаанай ямар байдалтай байлгын гол асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн, эдэ бүгэдые саашадань хүгжөөлгын хэрэгтэ түсэбүүдтэ яһала һайн сэгнэлтэ үгэһэн байгаа.

СССР-эй правительствын толгойлогшо болон АРЕ-гэй Президент СССР-эй ВДНХ-да «Египет Советскэ Союзда, 1990 он» гэһэн выставкэ нээлгын баяр ёһололдо хабаадаа. Египедэй 120 фирмэһээ Советскэ Союзда эльгээгдэхээр хараалагдаһан үргэн хэрэглэмжын эд бараан эндэ табигдаба.

Х. Мубарагай болон С. Мубарагай хүндэлэлдэ СССР-эй Президент болон Р. М. Горбачевагай зүгһөө сайлалга хэгдээ.

. Мубарак, В. И. Ленинэй Мавзолейдэ хүрэжэ, венок табяа, Танигдаагүй солдадай хүүр дээрэ мүн лэ венок табигдаһан байха юм.

(ТАСС).

Монголой хүтэлбэрилэгшэд мордобо

СССР-эй Президентын, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин уряалаар хани ёһоной албанай хэрэгээр манай орондо ерэһэн МНР-эй Арадай Ехэ Хуралай Президиумэй Түрүүлэгшэ П. Очирбат, МНРП-гэй ЦК-гай Түрүүлэгшэ Г. Очирбат Эхэ орондоо бусахаяа майн 15-да Москваһаа мордобо.

СССР-эй Президентын соведэй гэшүүн, гадаадын хэрэгүүдэй министр Э. А. Шеварднадзе болон тусхай бусад тушаалтад МНР-эй ба СССР-эй Гүрэнэй тугуудаар шэмэглэгдэһэн Шереметьевын аэропорт дээрэ хүндэтэ монгол айлшадаа үдэшэһэн байгаа.

(ТАСС).

СССР-эй ПРЕЗИДЕНТЫН АЙЛШАЛАЛГА ТУХАЙ

СССР-эй Президент М. С. Горбачев Канадын правительствын уряалаар, гүрэнэй хэрэгээр байгша оной майн 29—30-да Канадада айлшалан морилхо.

Мэдээсэгдэһэнэй ёһоор, М. С. Горбачев Америкын Холбоото Штадуудта ошохо юм. Энэ жэлэй майн 30-һаа июниин 4 болотор албанай хэрэгээр Холбоото Штадуудта ошоод байха үедөө тэрэ США-гай Президент Дж. Буштай Вашингтондо уулзажа хөөрэлдэхэ, мүн орон соогуурнь аяншалха байна

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

Хубилган шэнэдхэлгын замаар

ҺУЛА ТАБИҺАН ҺУР МЭТЭЭР...

Орон доторнай политическэ шэнэ бүлэглэлнүүдэй, партинуудай мүндэлжэ, общественэ кризисһээ гаргаха һэдэлгэтэй шэнэ хүсэнүүдэй бии боложо байхада, КПСС-һээ олоороо гараха ушарнуудые согсолжо, бодомжолжо үзэмөөр гү! Партиин гэшүүн байха гү, али коммунистнуудай зэргэһээ гараха асуудал һула табиһан һур, дэмы табиһан дээһэндэл адли хайша хэрэг орхигдохо ёһотой гү!

КПСС-эй Северобайкальскын горкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Никулинских гэгшын хүтэлбэри доро апрель һарын һүүл багаар болоһон горкомой бюрогой хүдэлмэридэ хабаадалсахадаа, иимэ асуудалнуудта харюу олохонь бэрхэтэй байгаа. Партийна эхин организацинуудта мэдүүлгэ бэшэжэ, КПСС-һээ гараһан аяар 71 хүнэй хэрэг бюро дээрэ харагдажа үзэгдөөд баталагдаба.

Энэ бюродо хоёр зүйл һанаандам тааралгүй гэбэл:

1. Табан асуудал үзэмжэдэ табигдахадаа, партиһаа гаралган тухай асуудалынь дан лэ һаа юрын юрьеэнэй мэтээр харагдажа үзэгдөө гэхээр. Иимэрхүү гуримаар:

— Бюрогой гэшүүд зүбшөөнэ гүт?

— Зүбшөөнэ.

— Зай, саашань...

2. Энээн тушаа ямар нэгэн һанаагаа зобоһон тэмдэг үзэгдөөгүй, түгэсхэлдэнь нүхэр Никулинских гэгшын зүгһөө ямаршье тобшолол хэгдээгүй. Олонхинь эгээл эдэбхитэй коммунистнууд партиһаа гараа гэжэ юрэ тэмдэглэгдээд лэ үнгэрбэ. КПСС-эй горкомой гэшүүн, партийна эхин организацинуудай секретарьнар, секретарьнарай орлогшонор байһан бусадшье эдэбхитэд партиһаа гарагшадай тоодо бии байгаа.

71 коммунист — 71 хуби заяан. Эдээнийе дээгүүр харааһаа шүүмжэлжэ гү, али шоо үзэжэ боломоор гү? Үгы даа, олонхинь БАМ-ай барилгада үнэн сэхээр, һэшхэлээрээ хүдэлөө. «Нижнеангарсктрансстрой» трестын парткомой секретарь Н. В. Балковтай хөөрэлдэбэбди.

— Николай Владимирович, партиһаа олоороо гаралган хадаа политическэ байдалаймнай шэнэ үзэгдэл болоно. Та ямараар сэгнэхэ байнат?

— Даншье һаа, шэнэ гэхэнь хайшаа юм? Нёдондошье нилээн олон хүн гараа һэн. 650 коммунист байһанаа трестэмнай мүнөө 600-ниинь үлэнхэй. Энэ удаа 29 хүнэй хэрэг бюродо табихамнай.

— Эдэ зоной партиһаа гараһан гол шалтагааниинь юун бэ?

— Урда жэлнүүдтэ тоо хүсөөхын тула орохошье, үгышье хүнүүдые татадаг һэн бээ. Энээнэй хойшолон мүнөө харагдажа байна. Гэхэтэй хамта үнэн сэдьхэлһээ үнэншэжэ, коммунист болоһон зон һанагдаагүй баримтануудые дуулахадаа, этигэл найдалаа алдаба ха юм. Тушаал дагажа гү, али горитой бодомжолоншьегүй партида ороһон зон эдэнэй дунда бии.

Мэдүүлгэнүүдһээ хэһэгүүдые уншабабди.

— Партиин мүнөөнэй политикые ойлгоногүйб. Иимэ ушарта гэшүүниинь байһанай үлүү

— Телевизионно дамжуулганuудые хараха бүрез досоомни эбсэшэгүй мэдэрэл түрэнэ.

— Партийна аппарадые тэжээхэ аргамгүй. Ямар юумэндэ, хайшаа һара бүриимнай түлөөһэн эльгээгдэдэг юм—мэдэхын аргагүй.

— Ажалша коллективүүд хубилган шэнэдхэлгэ бэелүүлхээр бэлэн. Теэд дээгүүр засагтамнай энээндэ һаад ушаруулна.

— Наһанай амаралтада гарааб. Партийна хүтэлбэридэ этигэхээ болёоб.

— Бэем муу. Олондо туһа хүргэхэ шадални үгы. Туһагүй аад, тоодо оролсоһоной хэрэг үгы.

— Үнэн сэдьхэлһээ партида этигэдэг байһан тула гэшүүниинь болохо гэжэ шиидээ һэм. Теэд коммунистын нэрээр халхабша хэжэ, өөрөө баяжаһан, хамаг муухай ябадал гарғаһан зоной элирүүлэгдэхэдэ, үшөөшье иимэ зоной байхадань, эдэнтэй нэгэ харгыгаар ябаха аргамгүй...

— Коммунис байгуулалтада этигэхээ болёоб.

Гэхэ зуура партийна организацитай харилсаагаа таһалһан зон партиин Уставай 8-дахи параграфай ёһоор партиһаа гаргагдаһанда тоологдодог ха юм. Жэшээлбэл, дээрэ дурсагдаһан трестын 669-дэхи СМП-гэй ахалагша энергетик В. В. Марченков ажалһаа гаража ошоходоо, партийна бүридэлһөө гараагүй, ажаһуудаг газартань бэшэг эльгээхэдэ, харюу ерээгүй. Табан-зургаан һараар түлөөһэеэ оруулаагүй, суглаануудташье ябаагүй партиин гэшүүд нилээн олоор дурдагдаба. Гэр бүлөөрөөшье шиидхэбэри абагшад бии. Үбгэ һамган хоёр — компрессорнэ түхеэрэлгын машинист В. Л. Бахтинов, автозаправочна станциин оператор Т. Н. Акимова гэгшэд нэгэ мүһэн мэдүүлгэ үгөө. Хүдэлмэришэн В. Ф. Командин иигэжэ тайлбариланхай: «Бригада соогоо гансахан коммунист байгааб. Партийнабэшэ нүхэдни бүхы юумэнэй түлөө таанар, коммунистнууд, зэмэтэйт гэжэ байлгахаяа болёо. Аргаяа алдараад, мэдүүлгэ бэшэбэб».

— Николай Владимирович, партиһаа гаралгые үсөөрүүлхын, хороохын тула ямар нэгэн хэмжээн абтана гү? Партийна ударидагшадһаа хэр дулдыдана гээшэб?

— 572-дохи, 581-дэхи, 669-дэхи СМП-нүүдэй, ЖКО-гой партийна организацинуудай секретарьнар Павленко, Рагимов, Веледенко, Сурикова гэгшэд шанга, бэрхэ зон. Эдэнэй коллективүүдһээ эгээл үсөөн зон партиһаа гараа. Бултадаа хойшоо алхам хээд байбал, юун болохоб гээд хэлсэнэ. Һайнаар хөөрэлдэхэдэ, олон зон мэдүүлгэеэ һөөргэнь абаһан байха юм

Түмэр замай отделениин түлөөлэгшэд — юрисконсульт А. М. Трунов, кадрнуудай таһагай ахалагша инженер Н. В. Львова, финансова таһагай ахалагша бухгалтер Т. И. Семёнова, шалгалтын-ревизионно секторэй начальник Т. Г. Алимбарашвили гэгшэд партида этигэлээ алдаһанаа мэдүүлээ. Гэхэһээ гадна эндэхи партийна организаци һара бүриингөө түлөөһэнэй 50 процентые В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Хүүгэдэй жасада оруулха гэһэн шиидхэбэри абаба. Шэнэ Уставай баталан абтаха саг болотор энэ шиидхэбэреэ сахихабди гэжэ партийна организациин секретарь Ю. Г. Самойлов хэлээ.

БАМ-ай барилгада саг зуура хабаадаад, ондоо тээшэ нүүжэ ошоһон зарим коммунистнуудые бэдэрхэ саг гараа. Жэшээлбэл, Попков, Жамайкин, Малиев, Мышкин гэгшэдые, бусадшье олониие партиһаа гараһанда тоолохо гэһэн дурадхал оруулагдаба. Бюрогой гэшүүд һүүл багаар эсэшэнхэй, хашарһаншье янзатай, гараа ябууд үргэнэд. Республикадаа мэдээжэ хүнүүд — «БАМтоннельстрой» трестын начальник В. А. Бессолов, 708-дахи СМП-гэй бригадир В. С. Горбатенко бүридэлдэнь оролсоно. «Северный Байкал» газетын редактор В. В Островский бюрогой эдэбхитэй гэшүүн гэжэ эли. Бодомжотой асуудалнуудые табина, һанамжаяа хэлэнэ

Партиһаа гараһан зон соо һоо гансал хүн — «БАМтрансстрой» нэгэдэлэй 597-дохи СМП-гэй прораб П. И. Шеронов бюродо ерэһэн байба. Хоёр талын иимэрхүү хөөрэлдөөн болоо:

— Эрхим коллективтэй ха юмта. Аяар 7 хүн партиһаа гараба. Юун болооб?

— Танай, партийна аппарадай, хүдэлмэридэ буруушааха юумэн захагүй бии. Нэгэ иимэ жэшээ: ажахын тоосоо нэбтэрүүлхэ, экономическа реформо бэелүүлхэ һанаатай оролдообди. Теэд үрэ гаранагүй. Нэн түрүүн хэн һаад хэнэб? Экономическа асуудалнуудые гүнзэгыгөөр ойлгохогүй, мэргэжэлтэд бэшэ аад, хүндэлэндэ хүлөө табинат. БАМ-да хүдэлжэ эхилһэн түрүүшын үдэонүүдһээ ажахын тоосоон тухай һахы һалаг һанаата болооб. Теэд танай бодхооһон бюрократическа хана хэмхэршэгүй байна. Коллективүүдтэ хэзээ бэеэ даанги байдал олгогдохоб — мэдэхын аргагүй. Үнэн оролдолгонуудни үрэгүй гэжэ ойлгоходоо, билеэдээ тушааха гэжэ шиидээб.

Петр Иванович эрид шиидэнгеэр улаан билеэдээ гаргажа табяад, үүдэн тээшэ гэшхэлээ һэн. Үйлэдбэреэ жэншэдгүй мэдэхэ эрхим эмхидхэлшын, мэдэсэ ехэтэй мэргэжэлтэнэй сэдьхэлэйнгээ гүнһөө эдэ үгэнүүдые хэлэһэниинь эли.

Бюрогой һүүлээр УРС-ын автобазын партийна организациин секретарь Г. М. Рычковой һанамжа дуулаа һэмди:

— Хэрбээ партидаа эрхим шанга хүсэнүүдээ тогтоон үлөөжэ, ёһотоор һэргээхэ гэбэл, нэгэл арга бии: партийна хүдэлмэрилэгшэд зүб, хэрэг ёһоной шиидхэбэри нэн түрүүн абажа һураха ёһотой. Тиин эдэ шиидхэбэринүүдээ бэелүүлхэдээ, өөрынгөө амарые, өөрынгөө тала хараха бэшэ, харин зонойнгоо түлөө оролдохо зэргэтэй. Уладнай һүүлэй үедэ угаа хёрхо болоо: нюур хараха гү, али урданайхидаал адли өөр тээшээ «өөхэ» татаха ябадалые абаһаар обёорхо.

Энэ үдэр 5 хүн КПСС-эй гэшүүндэ кандидадһаа партида абтаба, нэгэ хүн кандидат болобо. Бүхыдэнь абаад харахада, 6-ниинь ерэжэ, 71-ниинь ябаба. Үшөөшье гараха һанаатай хүнүүд бии, партиин XXVIII съездые хүлеэхээр шиидэнхэй. Хэзээ нэгэтэ эдэ тоонуудые һууряарнь һэлгэмээр болохо гээшэ гү? Хойто-Байгалай партийна организацида бэрхэтэй байдал тохёолдонхой гэжэ тобшолмоор. Теэд амар, хүнгэн зам, амгалан байдал мүнөө хааншье үгы ха юм.

Г. ДАШЕЕВА,
манай тусхай корр.
Хойто-Байгалай район.

АРЕНДЭ: *бодото байдал, шиидхэхэ асуудалнууд*

БҮЛӨӨРӨӨ АЖАЛЛАХАДА, БҮТЭМЖЭТЭЙ

Республика доторнай ажалай эмхидхэлэй шэнэ гуримай үргэнөөр дэлгэржэ захалһан 1988 ондо манай колхозой үнинэй малшад Гарма Бадмаевич Ринчинов, Очир Гармаевич Дамбаев гэгшэд гэр бүлөөрөө арендаторнууд болохоёо хамагһаа урид мэдүүлээ һэн. Сүлөөтэ ажалай үрые мэдэхэ байһан эдэнэрэй мэдүүлгэнүүд колхозой правленидэ зүбшэгдэһэн ааб даа. Тиигэжэ арендаторнууд болоһон эдэ гэр бүлэнэртэ 60—60 һаамхай үнеэ даалгажа үгөөд, тусгаар байраар, хэрэгсэлээр хангаха шиидхэбэри абтаһан байна.

Арендэнэ подрядай гурим тэрэ үедэ шэнэ, орёо байгаа ааб даа. РАПО-гой болон колхозой экономистнууд абаһаар элдэб олон янзын арендэнэ гурим шэнжэлһэн, зэргэсүүлһэн гэхэ гү, али таарамжатайень шэлэхээр бэдэрһэн байнабди. Энэ үедэ республикымнай ажахы бүхэндэ Казахстанай Маншук Маметовагай нэрэмжэтэ совхозой ахамад экономист Шведэй онол арга дурадхаха хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдажа байгаа юм. Теэд энэ арга багахан гэр бүлын подрядта таарахагүй байба. Нэгэдэхеэр, энэ арга хэрэглэхэдэ, арендаторнуудые урмашуулха гурим, салин түлбэриень тодорхойлхонь хүшэр байгаа. Баталһан хэлсээнэйнгээ ёһоор, арендаторнуудай үйлэдбэрилһэн продукциингаа өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулаа һаань, колхозой правлени урмашуулха ёһотой бэлэй. Тобшолбол, дурсагдагша аргын олон дутагдалтай байһаниинь элирүүлэгдэжэ бидэ хэрэглэнгүй орхёобди.

Энээнэй орондо олондо мэдээжэ болоһон Вершининэй арга шэнжэлхэдэмнай, дүтэрхы байгаа. Тиин экономистнууд энэ аргыень гэр бүлын подрядта хэрэглэхээр хубилалта оруулаа юм. Нютагайнгаа, ажахынгаа эрхэ байдалда тааруулан хубилгажа зохёоһон энэ арга хоёр арендаторто хэрэглэгдэхээр дурадхагдаһан байна. Саашадаа энэ аргые таряашанай гү, али фермернүүдэй ажахыдашье хэрэглэхэдэ, таарамжатай гэжэ һанагдана. Газар, адууһа мал, байра, хүдөө ажахын машина, техникэ арендээр даажа абаһан ерээдүйн фермернүүдэй салин түлбэри, даабари, илангаяа арендэнэ түлбэри тодорхойлходо, энэ арга зохид юм.

Арендэнэ бүлэ бүхэн даажа абаһан 60 үнеэнһээ жэлдээ 1500 центнер гэхэ гү, али үнеэн бүриһөө 2500 килограмм һү һааха даабаритай байдаг. Тиихэдэ 60 үнеэнһээ 48 тугал түлжүүлжэ тушааха юм. Эндэ үйлэдбэрилһэн продукциинь нэгэ хуби — абажа түлжүүлһэн тугал бүхэниинь худэлдагдаха 1,5 центнер һүнэй сэнгээр сэгнэгдэжэ тодорхойлогдоно. Арендаторнуудай олоһон бүхы олзоһоо тэжээлдэ, хангалгада, транспортдо, тоһо түлишын материалда, электрын элшэ хүсэндэ тогтоогдоһон нормоор үнэ сэн тодорхойлогдоно. Тиихэдэ салин түлбэринь урид колхоздо хэрэглэгдэдэг байһан тарифаар тогтоогдоно.

Жэшээлбэл, Ринчиновтэнэй гэр бүлые колхознай 1989 ондо хэлсээтэ 60 үнеэгээр хангажа шадаагүй дээрэһээнь 45 үнеэ харууһалжа ондо оруулаа. Үсөөн үнеэтэй байһан дээрэһээ тугалшье үсөөнөөр абажа, һү багаар үйлэдбэрилөө юм. Тодорхойлбол: 39 тугал түлжүүлжэ, үнеэн бүриһөө 1940 килограмм һү абаа. Бүхыдөө олоһон олзонь 41,9 мянган түхэриг болоо.

Энэ олоһон олзоһоо тэжээл гаргашалһанай түлөө 11,6 мянган түхэриг колхоздо түлөө юм. Тэрэшэлэн автотранспортын, электрын элшэ хүсэнэй, техническэ хангалгын болон газарай, хүдөө ажахын техникын, үхэр малай арендэнэ түлбэри түлэгдөө ааб даа. Бүхы гаргашаяа харюулаад байхадаа, энэ гэр бүлын арендаторнууд 16,5 мянган түхэриг салин түлбэри абаа. Дүрбэн хүнһөө бүридэһэн энэ звеногой гэшүүн бүхэнэй һарын салин түлбэри дунда зэргээр 340 түхэриг болоһон байна. Энэнь ямаршье нэмэлтэ процентгүйгөөр ааб даа. Үсөөхэн үнеэтэйшье һаа, яһала олзотойгоор жэлээ түгэсхэжэ, арендэнэ харилсаанай аша үрые бодото дээрэнь харуулһан энэ бүлын жэшээтэ ажалаар хүнүүд һонирходог болоо. Тиигэжэ үшөө хоёр гэр бүлэ — Д. Дамбаева, Б. Очиров гэгшэд бүлэг үнеэдые даажа абаад, арендатор болохоёо мэдүүлээ.

Багахан гэр бүлын арендэнэ харилсаанай гуримаар байгуулагдаһан фермэ колхоздо нилээд аша үрэтэй байна. Тусхайлбал, продукциин өөрын үнэ сэн хямдаржа, гаргашань горитойгоор хороогдоно. Арендаторнууд элдэб олон гаргашаяа хороожо, ажалайнгаа бүтээсые нилээд дээшэлүүлһэнэй ашаар олзо абана ха юм. Дам саашадаа арендаторнуудай ажахынууд гаргашаяа бүри доошолуулжа, продукци бүри ехээр үйлэдбэрилхэ дүүрэн арга боломжотой байна. Гэбэшье арендаторнуудай хүсөөр сагаан эдеэ хэмгүй ехээр элбэгжүүлхэ аргагүй гээшэбди. Тиимэһээ түрүү технологи нэбтэрүүлжэ, һү шэмэтэй һайн үүлтэрэй мал олошоруулха хэрэгтэй.

В. ЧИМИТЦЫРЕНОВ,
Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой ахамад экономист.

Яруунын районой Исэнгын совхоздо барилга һүүлэй хоёр-гурбан жэлдэ яһала урагшатайгаар ябуулагдана. Совхозой шэнэ конторо баригдаа, хүн зоной ажаһууха зохид үргэн, гэрнүүд ашаглалгада олоор тушаагдаа, дайнай ба ажалай ветерануудай — Һ.-Н. Дарижапова,

СЭБДЭГ ШЭРҮҮН ГАЗАРТА СЭЛЕЭН ТОСХОН ҺАЛБАРНАЛ

Б. Д. Цыдыпов ба бусад зоной гэр байра капитальнаар заһабарилагдаа юм.

Техникэ заһабарилгын хуушан байшан дан хуушаран һандаржа, тэрэнэй түлөө страховани — 43,700 түхэриг совхоз абажа, шэнэ машинно-тракторна мастерской бодхоохоор үшөө үнгэрэгшэ намарта эхилһэн бэлэй. Тиихэдэ фундаментын хайр шулуун асарагдаа, шэглэн дэрагдаа һэн. Мүнөө жэлдэ шэнэ МТМ баригдаха гээд найдамаар. Проектын ёһоор эндэ цех бүхэн, тэрэ тоодо угаалгын цех, ехэ зохидоор баригдаһан байха.

Совхозой барилгашадай цехые дүшөөд хүн бүридүүлнэ. Мүнөө эдэнэр Гушандай гэжэ газарта бэеэ үни хүсэһэн шэнхинээтэ шэнэһэ, нахилзама нарһа унагаажа байна. Ой модо бэлэдхэгшэдэй мэдэлдэ «ДТ-75» түхэлэй трактор, модо ашаха түхеэрэлгэ, модо зөөдэг машинанууд, «Дружба» хюрөө үгтөөтэй. 2 мянган кубическа метр хэмжүүртэй ой модо унагаахые зүбшөөһэн отололгын билет бии.

— Ой модо бэлэдхэхэеэ тайга руу гарагшаднай үбэлжэлгын урса гэрхэн соо байрланхай юм. Совхозойнгоо түб дээрэ оршодог пилорамада хэдэн хүн хүдэлнэ. Юрэдөө, бригадада соомнай залуушуул, наһатайшуулшье бии. А. А. Донировба би тэдэнэй дунда эгээл үнинэй барилгашадынь болоно хабди,— гээд прораб С. Ц. Сультимов хэлээ һэн.

И. ГОМБОИН.

Алдарта Байгалаа аршалан хамгаалаял

ТУҺА ХҮРГЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Һүүлэй хэдэн арбаад жэлэй туршада оршон тойронхи байгалидаа эзэн бусаар хандаһанһаа боложо, нилээн ехэ талмэйда газар үрэжэлгүй болоо, ой модон гамгүйгөөр отологдоо, ангай жэгүүртэнэй аймаг үсөөрөө, агаар, уһан элдэб бодосуудаар бузарлагдаа, гол горходууд шэргээ бшуу. Мүн Байгал далайшье ехээр бузарлагдана. Тиин оршон тойронхи байгаалияа абархын, аршалхын түлөө хаа хаагүй тэмсэжэ эхилэнхэй юм.

Байгаали хамгаалгын районно бүлгэмэй, санэпидстанциин хэһэн шэнжэлгын ёһоор, манай Сэлэнгын райондо экологическа байдал мууданхай гэжэ хэлэмээр байна. Галуута нуурай уһа шалгажа, гүрэнэй стандартын эрилтэдэ харюусанагүй гэһэн тобшолол санэпидстанци хээ һэн. Энэ шалтагаанһаа боложо, Гусиноозёрск хотодо хүн зоной дунда шарлажа үбшэлхэ ушарнууд үзэгдөө. Гусиноозерскын ГРЭС-нүүдые тон ехээр бузарладаг юм. Станциин барилга саашадань үргэлжэлүүлбэл, һаяын хоёр-гурбан жэлэй туршада нуурай бүхы уһан котел соогуур гараха жэшээтэй. Иигэжэ Галуута нуурсоохи амитад, ургамалнууд амидарха аргагүй болохо юм». «Байгал далай шадархи байгаали хамгаалха территориальна комплексно схемын» проект соо «Гусиноозёрскын ГРЭС-эй хүгжэлтэ хизаарлаха, дулаан уһа нуур руу хаялгые болюулха, үйлэдбэридэ хэрэглэгдэһэн уһа хүргэдэг сөөрэм бариха, станциие уһаар хангаха» гээд бэшээтэй.

Районой промышленна предприятинууд оршон тойронхи байгаалиие мүн лэ бузарлана. «Гусиноозерская» шахтын үйлэдбэридэ хэрэглэгдэһэн уһан сульфадай бодосуудһаа һайнаар сэбэрлэгдэнэгүй. Эндэхи уһа шалгаһанай ёһоор сульфадай бодосууд нормоһоо 4 дахин ехэ байгаа. Гусиноозерскын, Сэлэнгын леспромхозууд, локомотивна депо, Хөлбоолжоной нүүрһэнэй уурхай болон бусад предприятинууд промышленна үлэгдэлнүүдээ Галуута нуур руу хаяна. Предприятинуудай сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд һайнаар хүдэлгэгдэнэгүй.

Промышленна предприятинуудай агаар руу хаядаг хорото бодосуудһаа, утаанһаа ой тайга гэмтэнэ, сабшалан таряалангай үрэжэл доошолно. Жэшээлхэдэ, Байгалай, Селенгинскын комбинадуудай хорото бодосуудта, утаанда нэрбэгдэжэ, Хамар-Дабаанай хүтэл шэлэнүүд шадархи 250 мянган гектар газарта оршоһон ой модон хаташаһан байха юм. Ганса Гусиноозерскын ГРЭС жэлэй туршада 30500 тонно хорото бодосуудые агаар руу хаяна. Тэрэнэй 12 мянган тонноонь нүүрһэн болоно. Проектээр хараалагдаагүй түлишэ хэрэглэхэдэнь, станциин соргонуудһаа хэб хара утаан бууян гаража байдаг юм. Тиин һалхигүй үдэрэй тогтоходо, Гусиноозерск дээгүүр хара утаан манаржа байдаг. Иигэжэ проектээр хараалагдаагүй түлишэ түлихэдэнь хэмһээ үлүү ехэ хорото бодосууд агаар руу хаягдана бшуу. Гэбэшье ГРЭС-эй коллектив экологическа байдалые һайжаруулхаар ямаршье хүдэлмэри хэнэгүй гэжэ хэлэхын аргагүй. Ороной эрдэм шэнжэлгын хэдэн институдтай хэлсээ баталһан байна. Тэдэнэр серын үлэгдэлнүүдые, бусад бодосуудые бариха түхеэрэлгэ зохёожо үгэхэ ёһотой. Автотранспорт хэды ехээр агаар бузарлана гээшэб.

Ажахы эзэн бусаар эрхилһэнһээ уламжалан, районой дэбисхэр дээрэ оршоһон олон гол горходууд шэргэжэ хаташабэ. Энээниие хаража байгаашье һаа, гол мүрэнүүдые бузарлажа байһаарбди. Хадаргана, алагана, һэдэргэн болон бусад загаһан гол мүрэнүүд

МҮРЫСӨӨНДЭ ЭРХИМЛЭБЭ

Республикын районуудай дунда түмэрэй хаядаһа, хара металлай үлэгдэлнүүдые суглуулжа тушааха түсэб дүүргэхын, үлүүлэн дүүргэхын түлөө социалис мүрысөөн үргэн дэлисэтэйгээр дэлгэрүүлэгдээ һэн.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет, профсоюзуудай совет байгша оной нэгэдэхи кварталай дүнгүүдые согсолжо, эрхимлэжэ гарагшадые тодоруулба. Тарбагатайн районой ажалшад түмэрэй хаядаһа суглуулха гүрэнэй захил 114,4 процент дүүргэһэн байна. Тиигэжэ социалис мүрысөөндэ түрүүлжэ гараһанда тоологдоод, дамжуулгын Улаан тугаар, 400 түхэриг мүнгэн шангаар урмашагдаба. Арадай депутадуудай Тарбагатайн районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ А. М. Алексеев 50 түхэригэй шанда хүртэбэ.

Манай корр.

Хабарай

тарилга-90

ТОГТУУРИТАЙ УРГАСА АБАХЫН ТҮЛӨӨ

Манай институт 1982 онһоо Баргажанай районой ажахынуудтай хэлсээ баталжа, зональна гурим үргэнөөр нэбтэрүүлэлдэнь туһалаа бэлэй. Энээнэй ашаар урдандаа ган гасуурай хойшолонгоор биратай ургаса хуряадаггүй байһан энэ районой ажахынууд жэл бүхэндэ тогтууритай баян ургаса абадаг болоһон байна. Тодорхойлбол, тус районой ажахынууд республикын дунда зэргын хэмжээнһээ дээгүүр үрэ дүн туйлдаг болоо. Тусхайлан хэлэбэл, һүүлэй найман жэлэй (1982—1989 он) туршада Баргажанай районой ажахынуудта ороһо таряанайнь ургаса гектарай дунда зэргээр 15,6 центнер болоо гэхэ гү, али республикын дунда зэргын хэмжээ 2,7 центнерээр үлүүлһэн байна.

Манай институт 1986 онһоо Хэжэнгын районой ажахынуудта зональна гурим нэбтэрүүлхэдэнь туһаламжа үзүүлээ һэн. Эндэхи газарай хүрьһэн Баргажанай районой Хүнтэйн таряалангайхидал адли элһэлиг хүнгэн, һалхинда үлеэлгэжэ, уһанда угаагдажа нурадаг байгаа. Тус районой таряашад 1982 онһоо 1986 он болотор гектарай 9,7 центнер гэхэ гү, али республикын дунда зэргын хэмжээнһээ 3 центнерээр бага ургаса хуряадаг байгаа. Тиин зональна гурим нэбтэрүүлжэ захалхаһаа хойшо гэхэ гү, али 1987 онһоо 1989 он болотор ороһото ургамалайнь ургаса гектарай дунда зэргээр 16,8 центнертэ хүргэгдөө. Тиигэжэ республикын дунда зэргын хэмжээ 2,2 центнерээр үлүүлээ. Урдандаа энэ районой ажахынууд ороһо таряанайнгаа ургасаар гансашье республикынгаа дунда зэргын хэмжээ бэшэ мүн хүршэнэрээшье ахидаггүй байгаа юм. Мүнөө тоолоходо тодорхойлходо, Баргажанай районой ажахынууд зональна гурим нэбтэрүүлжэ, ороһото ургамалнуудайнгаа ургасые дээшэлүүлһэнэй ашаар һүүлэй гурбан жэл соо бүхыдөө ороһо таряанһаа абтаһан олзоһоо гадна 2,5 миллион түхэригһөө бага бэшэ мүнгэнэй олзо жэл бүри нэмэжэ абана. Харин Хэжэнгын райондо нэмэлтэ олзонь 1,5 миллионһоо үлүү гаранхай юм.

ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм шэнжэлгын институдай хоёр ажахы — Ивалгын, Байгалай ОПХ-нуудта ороһо таряанайнь ургаса гансашье хүршынхиһөө бэшэ, мүн зоно соохи ажахынуудэйхиһөө жэшээлшэгүй ехэ байха юм. Тодорхойлбол, Ивалгын туршалга-үйлэдбэриин ажахы 1985—1989 онуудта гектарай дунда зэргээр 18,7 центнер таряа хуряагаа һэн. Харин энэ үе соо Ивалгын райондо гектарай 16,9 центнер ороһон абтаһан байна. Тиихэдэ энэ хугасаада Байгалай ОПХ-гай гектарай 22,4 центнер ургаса суглуулхада, Кабанскын район гектарай 16,5 центнер ороһо хуряагаа.

Ажахы бүхэндэ ямарлан зональна гурим зохёожо нэбтэрүүлхэдээ, олон жэлдэ хэгдэһэн шэнжэлгэнүүдэй үрэ дүнгүүдһээ үндэһэлэн бидэ иимэ гол дүримүүдые баримталхыень дурадханабди.

Хахалагдаһон газараа ашагтайгаар хэрэглэхэ зорилготойгоор тарилгын газарай, мүн сэбэр паарай бүридэлые һайнаар тодорхойлжо, севооборот зүбөөр нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй.

Нютагай эрхэ байдалда тааараһан, мүн манай институдта бии болгогдоһон хүдөө ажахын һайн сортын ургамалнуудай тарилга үргэдхэхэдэ ашагтай.

Газарай хүрьһэ урбуулангүй элдүүрилхэ арга хэрэглэхэдээ, поли бүхэнэй севооборотые, таригдаха ургамалай биологическа онсо шэнжыень, мүн тарилга хэхэ болзорыень хараадаа абаха хэрэгтэй.

Илангаяа һалхинда үлеэлгэжэ муудадаг хүрьһэтэй полидо һужаагтуулһан севооборот үргэнөөр хэрэглэхэдэ зохид.

Сэбэр паар бэлдэхэ, минеральна болон органическа үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ гурим тодорхойлнобди. Тэрэшэлэн таригдаха үрэһэ хүрэнгэеэ хэды шэнээн гүнзэгыдэ хүрьһэндэ булаха байһанаа анхарнабди. Гадна бог бурта ногоо усадхаха онол арга зохёогдожо хэрэглэгдэнэ.

Тарилгынгаа газарые, мүн сэбэр паараа зүбөөр, таарамжатайгаар хубаарилжа бүрилдүүлхэдэ, гансашье газарай үрэжэлтэ хүрьһэнэй бэшэ, мүн ургамалай биологическа арга боломжо дүүрэнээр хэрэглэгдэхэ байна.

Ган гасуур жэлнүүдтэ манай республикада таримал ургамалнууд бороогой ороһоной зэргээр, зунай хоёрдохи хахадта ургадаг гэшэ. Тиимэһээ тарилгын газарай бүридэлые тодорхойлходоо, оройтон таригдаха ургамалнууд бөлюхо малай хоолой ороһото болон тэжээлэй ургамалнуудта хахалагдаһан газарайнгаа горитойхон хубиие үлөөхые оролдонобди. Жэшээлбэл, республикын ургамалай сорт туршаха участогуудай, Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай һүүлэй дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, адли эрхэ байдалда, нэгэл поли дээрэ таригдаһан обёос ургасаараа шэниисэһээ нилээд булюу байба. Тодорхойлбол, манай институдай туршалгын поли дээрэ 1982—1986 онуудта обёосой ургаса шэниисэһээ гектарай 3,9 центнерээр, Сэлэнгын сортучастогто — 3,8, Бэшүүрэй райондо — 3,7, Кабанскын сортучастогто — 3,8 центнер үлүү абтаа һэн.

Малай тэжээлдэ хэрэглэхээр ороһото ургамалнуудые зунай хура бороое үгтүүлэн тарихадаа технологиень зүбөөр баримталбал, горитойхон ургаса абана. Жэшээлбэл, манай табан жэлэй туршада хэһэн туршалгын дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, 1984—1988 онуудта тарилга хэгдэхэ полидоо хүсэд нормоор азотно-фосфорно үтэгжүүлгэ оруулаад, обёос тарихада, гектарай 21,9 центнер ороһон абтаа һэн. Харин үтэгжүүлэгдээгүй полиһоо гектарай 14,9 центнер таряан хуряагдаа. Зунай хура бороое хэрэглэхээр сенаж болгохоор обёос тарихада, гектарай 34,8 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй продукци гэхэ гү, али обёосой ашаг шэмэ 1,6 дахин дээшэлээ.

Мүнөө республикымнай ажахынуудта гурбан политой севооборот үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Үнэн дээрээ энэ арга хахалагдаһан газарай ашаг шэмые дээшэлүүлнэгүй гэхэ гү, али хүрьһэнэй үрэжэлтэ хубинь улам муудана. Тиимэһээ ажахынуудта гурбанһаа олон политой севооборот дурадхагдана.

Һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай олон районууд шэниисэ хэмгүй ехээр таридаг болоо. Тусхайлбал, шэниисэ мүнөө бүхы тарилгын 44—45 процентыень, харин талата зоно до 52 процентыень эзэлнэ. Жэшээлбэл, Тарбагатайн районой бүхы тарилгын 59 процент, «Маяк» колхоздо 70 процентыень шэниисэ эзэлнэ. Шэниисэ үлүү ехээр тарихадаа, бага ургаса хуряажа, газарайнгаа ашаг шэмын арга боломжые хүсэд дүүрэнээр хэрэглэжэ биранагүй гэшэ.

Зональна гурим соо газарай хүрьһэ һайн шанартайгаар элдүүрилжэ, полиин нюруу нятаруулан жэгдэлхэ тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэгдэнэ. Туршалгын дүнгүүдһээ абажа харабал, жэгдэлэгдээгүй полидо таригдаһан ургамалай ургаса гектарай 2—3 центнерээр доошолно. Дээгүүрээ жэгдэлэгдээгүй полиин хүрьһэн түргэн хатахаһаа гадна, тарилга хэхэдэ, үрэһэнэй ороһон жэгдэ гүнзэгыдэ булагданагүй. Иигэжэ тарилгань соохорлон бултайжа, һүүлдэ хуряахадашье ургасань гээлтэ хоролтодо ороно.

Илангаяа байгша ондо тарилга хэхэһээ урид полиёо шлейф гү, али араатай катогоор жэгдэлхэ эрилтэ табигдана.

Мүнөө республикымнай ажахынуудта газарай хүрьһэ хамгаалха хэмжээнүүд үргэнөөр хэрэглэгдэнэгүй. Илангаяа һужаагтуулан тарилга хэхэ гурим баримталагданагүй. Жэшээлбэл, жэл бүри 200—250 мянган гектарта һужаагтуулһан тарилга хэхэ түсэбөө оройдоол 80—90 мянган гектарта хүргэнэ.

Һүүлэй жэлнүүдтэ олон райондо бог буртаг ногоон дэлгэрээ. Тиимэһээ тарилга хэхэ полиёо хүрьһыень урбуулангүй элдүүрилхэ хэрэгтэй.

Хэрбээ газарайнгаа хүрьһэ урбуулангүй элдүүрилээд, тарилга хэхэ үедөө үрэһэнэйнгөө ороһонтой хамта азотно-фосфорно үтэгжүүлгэ оруулаа һаа, ороһото ургамалай баян ургаса зааболхуряахаар юм. Тэрэшэлэн газараа элдүүрилхэ үедөө аммиагай уһа хүрьһэн соо оруулаа һаа, хүдөө ажахын ургамалнуудай ашаг шэмые эрид дээшэлүүлхэһээ гадна байгаалимнай бузарлагдахагүй.

В. БОХИЕВ,
ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм шэнжэлгын институдай газарай хүрьһэ хамгаалха таһагые даагша, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

А. БАТУДАЕВ,
ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм шэнжэлгын институдай газарай хүрьһэ хамгаалха таһагай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, биологиин эрдэмэй кандидат.

Мелькомбинадай хүдэлмэришэдэй тосхондо 344 һууритай һургуули үнгэрэгшэ жэлһээ баригдажа эхилһэн юм. Заречный хүдөөгэй барилгын комбинадай барилгашад тус һургуули барижа, ерэхэ жэлдэ ашаглалгада тушааха түсэбтэй. Энэ комбинадай түрүү коллективүүдэй нэгэн болохо П. Я. Майзелиин бригада һургуулиин байшан бодхооно.

— Барилгын хэрэгтэй материалнуудаар саг соонь хангаад байбал, хараалагдаһан болзортонь ашаглалгада тушааха арга боломжо бии. Теэд үнэн дээрээ бетон хабтагай болоод бусад материалнуудые удааруулжа асарна. Энээнһээ боложо, хүдэлмэриин графигһаа гээгдэнэбди. Даб дээрээ 150 мянган түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри дутуу хэгдээд байна,— гэжэ мастер В. В. Реутова хэлэнэ.

Түмэр-бетон хабтагайгаар байшангай хана бодхоогдоно. Түсэбтэй ёһоор, 4-дэхи, 5-дахи дабхарнууд бодхоогдонхой байха ёһотой аад, хабтагайнуудай дуталдаһанһаа боло-

ҺУРГУУЛИ БАРИГДАНА

УНЖАГАЙРҺАН СЕССИ

Апрелиин 28-да болоhон районой Соведэй эмхидхэлэй сесси дээрэ түрүүшын асуудалаар баhал арсалдаан болошобо. Сессиин хүдэлмэридэ уригдаhан прокуророй эгээ hүүлдэ үгэ абажа: «Та, арадай депутадууд, мүнөө хуули бусад шиидхэбэри абаха гэжэ байнат, хэрбээ РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй тогтоолые эбдэбэлтнай, би буруушаалга гаргаха баатай болохоб» гэхэдэнь үнэншэжэ, түрүүлэгшэ. орлогшо хоёрто хоюуландань сүлөөлэгдэмэл тушаал байгуулхаhаа арсажа, гансал орлогшын тушаалые сүлөөлэгдэмэл болгохо гэhэн шиидхэбэри баталан абаба.

Иигэжэ сесси арай шамай гол асуудалдаа оробо. Эмхидхэлэй комитедэй дурадхаhанай ёhoор, районно Соведэй түрүүлэгшын тушаалда кандидадаар партиин райкомой эмхидхэлэй таhагые даагша Н. М. Антонов бюллетеньдэ оруулагдаба. Эмхидхэлэй комитедэй олон депутадуудта сүлөөлэгдэмэл бэшэ түрүүлэгшын тушаал ээлхыень урда тээнь дурадхаhаншье hаань.: энэ уялгые дүүргэхэ дуратай ондоо хүнүүд балай олдоогүй hэн. ДРСУ-гай начальник А. К. Затеев зүбшөөлөө үгэхэ, болихоёо сесси дээрэ тодорхойлхоб гэжэ дуулгаhан байгаа. Эмхидхэлэй комитедэй заседани дээрэ шагнагдаhан аад, элдэб шалтагаануудай ушараар арсаhан, өөhэдынгөө кандидатурануудые өөhэдөө болюулhан депутадуудай нэрэнүүдые арсаhаар байтар бюллетеньнүүдтэ шахалта, даралта хэжэ байгаад, нэрэнүүдыень оруулба. Тэдэнь В. Ф. Гаськов, А. К. Затеев, «Ильинкинский» совхозой директор Н. Ф. Семенов, «Итанцинский» совхозой директор Л. П. Татаринцев болоно. Тиин 5 хүнэй нэрэ бюллетеньнүүдтэ бэшэгдэжэ, hунгалта эхилбэ. Дуугаа үгэлгын дүнгүүдэй согсологдоходо, эдэнэй хэнииньшье бүхы депутадуудай 50 процентhээ дээшэ дуу абажа шадаагүй байшаба. Эгээл олон дуу абаhан А. К. Затеев, В. Ф. Гаськов хоёр дахин бюллетеньнүүдтэ оруулагдаба. Дүнгөө гаргахадань, тэрэ хоёрой хэнииньшье илаагүй гэжэ мэдэгдээ.

Соведэй түрүүлэгшын тушаалда кандидадуудые шэнээр дэбжүүлгэ эхилбэ. Тиихэдэ «Агропромстройн» нүүдэл оньhожоруулагдамал колонныи залуу начальник Н. Б. Баторов, Итанцын леспромхозой шэнэ директор С. М. Линейцев гэгшэд дэбжүүлэгдэбэ. Зүгөөр нэмэл дуугаа үгэлгын эсэстэ тэдэ хоёрнай бюллетеньнүүдтэ орожо шадабагүй.

Иимэ хүлеэгдээгүй ушарай тохёолдоод байхада, урмаа хухарhан депутадуудай нэгэ заримад «хүрөө болоё, сессиеэ хэды хоногоор хаая, эмхидхэлэй комитедтэ дахин кандидадуудые бэлдэхыень даабари үгэе» гэлдэбэ. Нүгөөдүүлынь «түрүүн баталhан шиидхэбэриеэ болюулаад, түрүүлэгшые сүлөөлэгдэмэл, орлогшыень сүлөөлэгдэмэл бэшэ болгоё» гэжэ мэдүүлбэ. Ямар нэгэ шиидхэбэри абахын тула сесси багахан забhарлал хэбэ. Энэ забhарлалай үедэ эмхидхэлэй комитедэй гэшүүд өөhэдынгөө hанаагаар сугларжа хөөрэлдөөд, хоёр дурадхал сессиин үзэмжэдэ табиха гэжэ шиидэбэ. Нэгэдэхинь, Соведэй түрүүлэгшын тушаалые сүлөөлэгдэмэл бэшэ зандань үлөөжэ, тэрээндэ Н. М. Антонов А. К. Затеев хоёрые зууршалха, хоёрдохинь, хэрбээ энэ дурадхалые сессиин дэмжээгүй hаа, эмхидхэлэй комитет өөрыгөө тарааха тухай мэдүүлгэ оруулжа, депутадуудта шэнэ комитет бии болгохыень дурадхаха.

Эмхидхэлэй комитедэй шэнэ дурадхалай түрүүшын хубиие сесси нэгэн дуугаар дэмжэжэ, Н. М. Антонов А. К. Затеев хоёрые нюусаар дуугаа үгэхэ бюллетеньнүүдтэ оруулха гэжэ тогтообо. Зүгөөр мүнөө А. К. Затеев сүлөөлэгдэмэл бэшэ тушаалда кандидадаар орохо зүбшөөлөө үгэбэгүй. Тиин Н. М. Антонов гансаараа үлэжэ, нэрэнь бюллетеньдэ оруулагдаад, нюусаар дуугаа үгэhэнэй дүнгэй ёhoор, Соведэй түрүүлэгшээр hунгагдаба. Энээнэй hүүлээр түрүүлэгшын сүлөөлэгдэмэл орлогшоор урдань райгүйсэдкомой секретаряар хүдэлжэ байhан В. И. Житихин hаадгүй hунгагдаба.

Райгүйсэдкомой түрүүлэгшые hунгалга хоёр дахин «бүдэрөөд» абаба. Эмхидхэлэй комитет энэ тушаалда 4 хүниие дурадхаhан байгаа. Хоёрынь депутат, хоёрынь депутат бэшэ. Соведэй түрүүлэгшэ Н. М. Антонов нюусаар дуугаа үгэхэ бюллетеньдэ оруулхые эгээл түрүүн А. К. Затеевэй кандидатурые нэрлэбэ. Теэд тэрэнь шэнэ тушаалhаа таhа арсаба. Нэгэ хэды саг соо бахардуу байдалда ороhонойнгоо удаа түрүүлэгшэ эмхидхэлэй комитедэй бэлдэhэн хүнүүд сооhоо Н. Б. Батеровай нэрэ нэрлэбэ. Нюусаар дуугаа үгэлгын дүн гаргахадань, тэрэмнай энэ тушаалда орохо эрхэтэй болгомоор дуу абажа шадабагүй. Удаадахи кандидадаар партиин райкомой хоёрдохи секретарь, депутат бэшэ Г. Н. Смирнов нэрлэгдэжэ, нюуса дуугаа үгэлгын дүнгөөр райгүйсэдкомой түрүүлэгшээр hунгагдаба. Арадай хиналтын комитедэй түрүүлэгшээр энэл ажалда урдань хүдэлжэ байhан А. Н. Кириков hунгагдаба. hүүлээрнь арадай депутадуудай райсоведэй президиум, саг үргэлжын комиссинууд бүридхэгдэбэ.

Райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшые, гүйсэдкомой таhагуудые ба комитедүүдые байгуулха, арадай судьянуудые дэбжүүлхэ асуудалнууд сессиин удаадахи заседанида шиидхэгдэхэ юм.

В. ДАБАЕВ,
районно Соведэй арадай депутат.

Хойто зүгэй үсөөн хүн зонтой арадуудай социально-экономическа hуудал, байдал hайжаруулха талаар тусхай программа зохёогдожо баталагданхай. Хурамхаанай районой Алла, Уланхаан нютагуудаар эвенк яhатан олоор ажаhуудаг гээшэ.

Арадай депутадуудай Уланхаанай сомоной Соведэй үүсхэлээр совхозой түбтэ ажаhуудаг, ажалладаг эвенкнүүдтэ тусхай гэрнүүд баригдажа эхилбэ. hаяар 6 эвенк гэр бүлэ, уужам hаруул шэнэ гэрнүүдтэ түбхинэхэнь.

Эвенкнүүдтэ гэрнүүд үшөөшье олоор баригдахаар хараалагдана. Бүхы эдэ барилганууд совхозой, районой барилгын бригада, предприятинуудай дархашуулай эшээр бүтэнэ.

В. ДОРЖИЕВ.

БАМ-ай барилгашадай ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангалгада горитой анхарал хандуулагдадаг юм. Хубсаhа хунар оёдог шэнэ цехүүд жэл бүри нээгдэнэ. Хойто-Байгалай районой хүн зоной захилнуудые дүүргэлгэдэ Холодниско оёдолой цехэй коллектив нилээд хубитаяа оруулна. Тус цехэй түрүү оёдолшон Елена Платоновна Лекаревае энэ зураг дээрэ харанат.

Б. ЖАМЬЯНОВАЙ фото.

ХЭМЖҮҮРЭЭРЭЭ агуу томо «Джангар» гэжэ эпосэйнгээ бии болоhоор 550 жэлэй түүхэтэ ойе хальмаг арад 1990 ондо тэмдэглэхээ байна. Арадай шэргэшэгүй оюун сэсэн ухаан энэ эпос соо алишье талаhаа толотон харагдадаг. Өөhэдтэнь үнэтэй сэнтэй дурасхаал болоhон энэ зохёолоо хальмагууд наринаар хадагалан сахижа ябадаг юм.

Энэ түүхэтэ үйлэ хэрэг хадаа хальмаг арадай үндэhэн ехэ hайндэр болоно. Харин бидэ — буряадууд аха дүү арадайнгаа энэ ехэ hайндэрые али болохоор өөhэдтөө тэмдэглэхэ зэргэтэйбди.

Хальмагай олониитэ энээхэн hайндэртөө үнинhөө бэлдэжэ байhан гэжэ мэдээжэ. «Джангарай» шэнэ бүлэгүүд тунхаглагдана. Сэхыень хэлэбэл, «Джангар» үльгэр гээшэ аяар 1809 онhоо шэнжэлэгдэжэ, бэрлагдажа эхилhэн түүхэтэй. Эрдэмтэ Бергманэй, профессорнүүд Ковалевскиин, Голстунскиин хэблэhэн «Джангарай» текстнүүд бии юм. Джангарша Овла Эвляй гэгшэhээ 1910 ондо томо үльгэрнүүд буулгагдаhан түүхэтэй. Эрдэмтэ Котвич ород транскрипцидэ оруулhан байдаг.

Хальмагуудай анханай hууhан газар нютагуудта Джангариадын түүхэ эхилhэн ааб даа. hүүлдэнь Россида шэнэ бүлэгүүд бии болоо. Жэшээнь, «Кырмен хаан» (Крымэй хаан тухай) томо үльгэр. Энэ аялгые торгууд отогтон мүндэлүүлжэ болоо. Юуб гэбэл, дайша угтай торгууд зон Баруун зүг руу холо хүрэтэр түрүүн дабшаhан гээшэ ааб даа. 1624 ондо тэдэнэр Эжэл мүрэнэй (Волго) эрьедэ хүрэhэн гэжэ түүхэ гэршэлдэг. Тиигээд хаанта засаг хадаа түүрэгүүдhээ бэеэ халхалха гэжэ хальмагуудые хилын харуулда байлгадаг байгаа. Энэл үедэ Крымэй татаарнуудтай торгууд отогтон ууэлсэhэн байгаа бэзэ. Үбэр-Монголдо бэшэгдэhэн hалаа соо иимэ бүлэг үгы.

Хальмагуудай отог бүхэн, онсолбол, торгууд, дүрбэд, джунгарнууд, үлеэдүүд, хушууд «Джангарта» өөр өөрын аялга оруулдаг байгаа валам. Зүгөөр бидэнэр Үбэр-Монголдо бэшэгдэжэ абтаhан «Джангарай» hалаада анхаралаа хандуулая. Энэ hалаае эрдэмтэ Бадма бэшэжэ абаад, Буянхэшэгэй редакцилга доро Хүхэ-Хотодо 1982 ондо хуушан монгол үзэгөөр хэблүүлhэн байна. Энэ hалаань эрдэмтэдтэ ехэ, мэдээжэ бэшэ юм. Хоёр ном соо багтаhан тус hалаа 20.000 шүлэгэй мүртэй.

Пекиндэ үсөөн тоото яhатадай институт бии юм. Тэндэ багшалжа байдаг Ринчин Доржи «Азиие шэнжэлгэ» гэжэ Бонндо хэблэгдэдэг журналдэ толилуулhан статья соогоо иигэжэ бэшэнэ: **«Хитадта ажаhуудаг элдэб олон үндэhэ**

«Джангарай» 550 жэлэй ойдо

ХАЛЬМАГ ҮЛЬГЭРЭЙ БААТАР

яhатанай эпосые шэнжэлхэ ябадал 1962 онhоо хойшо таhалдашаhан аад лэ, hүүлэй 3—4 жэлhээ дахин эхилээ. Хитадай Эрдэмэй академиин үсөөн тоото яhатадай институдай хүдэлмэрилэгшэд эрдэм-шэнжэлгынгээ хүдэлмэриин түрүүшын дүнгүүдые харуулба. Тэдэнэр бага, дунда хэмжээнэй эпическэ дүшөөд зогёол бэшэжэ абаhан байна. «Джангар» гэжэ мантан томо суута үльгэрэй хорёод мянган шахуу шүлэглэмэл мүртэй hалаанууд 1978 ондо буулгагдаа. Тэдэ hалаанууд соо хори гаран бүлэг хөөрөөн багтанхай. Тэдээн сооhоо арбан табаниинь 1979 ондо барлагдаhан байгаа. Энэ хадаа мүнөө үеын арадай литературын мэдэгдээгүй дарамал нөөсын багахан лэ хуби болоно». («Азиие шэнжэлгэ»), Бонн, 1980, 73-дахи хуби).

Буянхэшэгэй бэшэhээр, хальмаг арадай аман зохёолой агуухэ памятник болохо «Джангарта» хабаатай материал суглуулха гээшэ угаа хэсүү байгаа. «Джангарай» зүйлнүүдые бэшэжэ абахын тула хэдэн hараар хүдөө нютагуудаар ябаха хэрэгтэй болоо.

«Ойрадуудай, монголшуудай дунда эхэ үльгэрые түүрээдэг хүнүүд бии гэжэ табяад онуудаар мэдээжэ байhан юм. «Джангарай» hалаануудые суглуулха хүсэл урданьшье бии гаа. Зүгөөр тэрэ үедэ ёhотой hайн эрхэ байдал олгогдодоггүй hэн. Тиигээдшье Хитадта «бушаганаhан соёлой хубисхал» ехэ хохидол ушаруулаа юм. Имагтал «дүрбэн хүмүүнэй бүлэгэй» бута сохигдоhон хойно хара үүлэн сарагдажа, Үбэр-Монголдо номгон байдал тогтоо юм,— гэжэ «Джангарые» хэблэгшэ бэшэнэ.— **Тиигэжэ үндэhэн соёл шэнжэлхэ саг ерээд, поэтическэ аман зохёолой зүйлнүүдые суглуулха хэрэг эрхилэгдэдэг болоо».**

Буянхэшэг Бадма хоёр hургуулиин шабинартай хамта фольклорно материал суглуулхаяа Үрэмчи руу экспедицидэ гараhан байгаа. Тэндэ гар бэшэмэл «Джангар», мүн ама дамжан хэлэгдэжэ байдаг зүйлнүүдынь бии гэжэ дуулдаhан байгаа. Эртэ урдын гар бэшэмэл зохёолнуудые, тэрэ тоодо «Джангарые» хадагалhанай түлөө түрүүшын хитад засагай удамаршад хэhээдэг байгаа бшуу.

Элдэб эсын муу hайн юумэнүүдые хадагалба гэжэ гэмнэдэг, элдэб үнгын ярлаг «няадаг» байгаа. «Энэ ушар сэмүүн сагта болоо юм даа»,— гэжэ монголшо эрдэмтэд бэшэнэ. Джангаршад гэмнэгдэхээ айгаад, «джангарлахаяа» болижо, гар бэшэмэл хэды үльгэрнүүд галдагдаа гээшэб! Галдагдаагүйень хада уулын хүндыдэ, агы нүхэндэ нюудаг байгаа.

Наhажаал джангаршад сээжэдээ үшөөл олон үльгэр «хадагалжа» байдагшье hаа, түрэл гаралhаа холодуулагдахаяа айгаад лэ, арсадаг байба. Экспедициин гэшүүд горитойхон оролдолго гаргажа, «сэмүүн саг үнгэрөө» гэжэ ойлгуулдаг байба. Тэдээнтэй зарим джангаршадай уулзахашье дурагүй байhанаа мэдүүлхэдэ, экспедициин гэшүүд нилээдгүй ехэ тэсэбэри харуулжа, ойлгуулжа, арай гэжэ үгэдөө оруулдаг байhан байна. Айлшадhаа нюугаад, заримаиинь өөhэдөө нюусаар уншажа байhаниинь мэдэгдэбэ. Дунг-лу гэжэ газарта «Джангарай» хэдэн бүлэгүүд, тэрэ тоодо «Хара князь» гэhэн бүлэг олдоо. Тэдэнь крахмалдаhан саарhан дээрэ хулhан гуурhаар тодо бэшэгээр (хуушан монгол үзэгhөө үндэhэлжэ, ойрад эрдэмтэ Зая-Бандидын зохёоhон үзэг бэшэг— Ред.) бэшээтэй.

Ябахань бэрхэтэй хада уула газарнуудта бэе бэеhээ таhархай hуудаг нүүдэл отогтонуудаар экспедициин гэшүүд хэдэн hapa ябаа. Тарбагатайн аймагта ажаллажа ябатараа фольклорист Чойжонжаб «Джангарай» хэдэн hалаа бэшэжэ абаа. Үшөөшье хэдэн үльгэр, «Джангарта» хабаагүй зүйлнүүдые бэшэжэ абалсаhан байна. Юун бэ гэхэдэ, ондоо үльгэрнүүдэй, тэрэ тоодо «Гэсэрэй» сюжедhээ зүйлнүүд «Джангарта» шэнгэhэн гэжэ элирээ. Бэшэжэ абагшад hүүлдэнь үлүү булуу зүйлнүүдhээ сэбэрлэжэ, «Джангарай» эрхим вариантнуудые шэлэhэн байна. Хаана, хэнhээ бэшэгдээб гэжэ бүлэг бүриин хойно заагаатай.

«Джангар» олон ондоо хүнүүдhээ буулгагдаа. Тиимэhээ уран найруулгынгаа талаар ондо ондоонууд байгаа бээз. Хэблэлдэ эгээл эрхимынь шэлэгдээ. Жэшээнь, 50 бүлэгhөө 15-ниинь шэлэгдэhэн байна бшуу.

«Джангарые» түүрээдэг үбгэдэй мэндэ байhанда үрдихэ гэжэ экспедициин гэшүүд ехээ яараhан байна. Үдэр, hүнигүй, мэдэгдээгүй зургэнүүдээр, нэгэшье үдэр хаянгүй, hалхинда, бороодо, шуургандашье тогтонгүй, агуу үльгэрые тэдэнэр «агнажа» ябаа. Шулуунэй агы сооhоошье шуурхай бүлэгүүдые түүгээ. Хожомой сагта үри сэданартамнай хэрэгтэй болохо гэжэ ойлгоhон hонор ухаата үбгэд гар бэшэмэл «Джангарнуудые» өөhэдөө асаржа үгэдэг болоо. Олон ондоо хүнhөө бүлэг бүлэгөөр суглуулаад, 20.000 шүлэглэмэл мүртэй бүхэли зохёол бүтээгээ гэшэ.

Джангариадын анхан бии болоhон ниитэ-социальна үе саг тухай халта тогтохо шухала. Юуб гэбэл, «Джангарай» ойн баярта хальмаг арадай бэлдэжэ байхада, мүнөө үеын уншагшад тэрэниие ехэ hонирхоно.

Джангар тухай поэмэ хадаа досоохи удхаараа юу харуулнаб гэбэл, XV зуун жэлэй түрүүшын хахадта феодальна байгуулгын hалбаран хүгжэhые ялас гэтэр зураглана. Тэрэл үедэ дүрбэн ойрадай нүүдэл хан түрэ бүрилдэhэн түүхэтэй. «Джангарай» бии бололго хадаа Хитадай Юуван уласай хан түрын hандаран унаhанай hүүлээр ойрадуудай бэеэ даажа, национальна нэгэдэлэй түлөө тэмсэлэй hүлдэ байгаа. Тэрэ үедэ ойрад отогтон зүүн тээhээ хитад, манжа хаашуулда түригдэдэг, баруун тээhээнь тэдэниие хүсэрхэг түүрэгүүд хашадаг байhан байна. Тиигэжэ бэеэ даahан байдалайнгаа түлөө тэмсэhэн тэмсэлынь Джангар ба тэрэнэй баатарнууд тухай эпическэ поэмэ соо толотон харагдаа гэшэ.

XVIII зуун жэлэй тэнhээ hүүлээр ойрад феодальна гүрэн түрэ хубааран hалаха тээшээ болобо. Тэрээнhээ уламжалан, хоорондоо дайлалдадаг болоо. Бэеэ тойруулан hалаашаа хаашуул (тайжанар) тэдэ дайн дажарые үүсхэдэг hааб даа.

Ондоо отогтоной hайн дураараа Джангарай мэдэлдэ ороhон тухай энэ поэмэ соо хэлэгдэнэ. Арад зоной этигэhээр, Джангар хадаа дэлхэйе зонхилhон эзэн байгаа.

Ерэн юhэн жэлые
урагшань нэбтэ харадаг,
Ерэн юhэн жэлэй
саана юу болоhые хэлэдэг;
Таагдашагүй таабарние
таадаг,
Танигдаhан мэдэгдэhые
тайлбаридаг —
Алтан сээжэ баабай гэдэг,

— гэжэ «Джангарай» эхиндэ хэлэгдэнэ. Арад зоной домоглоhоной ёhoор, Джангар түрэхэ гараhаhаа дайсание дараха табисууртай. Зол жаргалта Бүмбын орон тухай бододог байhанаа ойрад арад поэмэ соогоо дуулаа бшуу.

Джангар хадаа айхабтар томо, юуншье болажо хубилдаг, мүнхэ залуу наhатай, тэрэниие илаха амитан газар дэлхэйдэ байхагүй.

«Монгол-ойрат героическа эпос» гэhэн хүдэлмэри соогоо Б. Я. Владимирцов «Джангарые» аргагүй үндэрөөр сэгнэhэн юм.

Джангариадын бии болоhон сагые 1440 онтой холбожо, Түб Азиин тала дайда руу эрдэмтэд абаашадаг. Ойрадай түүхэдэ мартагдашагүй үйлэ хэрэг болоhон байна. Тэрэ хадаа Эжэл мүрэнэй (Волго) эрье хүрэтэр нүүhэн, hүүлдэнь 1771 ондо Россиhаа Джунгари руугаа hөөргөө ошоhон ушар. Хэдэн зуун мянгаад ойрадууд бүхээг тэргээрээ хэлэшэгүй бэрхэшээл дабажа, яахадаа анханайнгаа нютаг руу нүүгээб гэhэн асуудал имагтал түүхэдэ хабаатай. Гэбэшье хаанта засагай зүгhөө хальмагуудта үзүүлэгдэhэн хашалан гасалан тухай дурдахада, нюуса бэшэ hэмнай даа.

Гэбэшье «Джангарай» зохёогдоhон ушарые Поволжиhоо hөөргөө нүүhэн ябадалтайнь холбожо болохогүй. Имагтал гансахан газарта энэ үйлэ хэрэг тухай халта хэлээтэй. Энэ хадаа Хара князьтай Джангарай тулалдаhан тухай. «Князь» гэhэн үгэ ород хэлэнhээ абтаhан шуу.

Гэбэшье түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдые арад зон аман зохёол соогоо тэрэ зандань харуулаагүй. «Джангарай» анхан бии болоhон сагые хэлэ найруулгын шэнжээр, шажан мүргэлэй үгэнүүдээр, хэлэнэйнь байгуулгаар, географическа нэрэнүүдээр тодорхойлжо болохо юм. Үзэл бодолой дабхасан, үльгэр соо шэнгэhээр, зохёолой «наhые» тодорхойлхоор.

Хэлээрнь, үг удхаарнь бодожо үзэхэдэ, эртэ урдын аялга XIV зуун жэлhээ урагша гарахагүй байна. Ойрадай хан түрэ хадаа XIV зуун жэлэй hүүлэй үеhөө урид бэшэ, XV зуун жэлэй эхинhээ хойшо бэшэ бүрилдэhэн ха юм. Тиимэhээ Джангариадай бии бололгые энэ үе сагтай холбохоор байна. Академик С. А. Козиной hанамжа тиимэ байгаа. Ойрад гүрэн гээшэ 1440 ондо hалбаран хүгжэлтынгөө орьёлдо гараад байhан түүхэтэй. Тиимэл хадань хальмагууд агуу эпосэйнгээ 550 жэлэй ойе 1990 ондо тэмдэглэхэ гэжэ шиидэhэн байна бшуу.

М. ХОМОНОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

СССР-эй ГҮРЭНЭЙ БАНКҺАА

1941—1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда совет арадай туйлаhан Илалтын 45 жэлэй ойдо Советскэ Союзай маршал Г. К. Жуковай дүрэ зурагтай нэгэ түхэригэй дурасхаалта монетэ 1990 оной майн 8-да гаргагдаба.

Нэгэ түхэригэй дурасхаалта монетэ сагаан үнгэтэй зэд-никелиин холисоор шудхагдаха байна. Тэрэ 31 миллиметр диаметртэй.

Тэрэнэй нюур болон ара талань захаараа наашаа гараhан гурьбатай байха.

Монетын нюур таладань СССР-эй Гүрэнэй герб зурагданхай, «СССР», «1 түхэриг» ба «1990» гэжэ бэшээтэй.

Ара таладань Советскэ Союзай маршал Г. К. Жуковай дүрэ тобойлгон зурагданхай, доогуурнь «1896» ба «1974» гэhэн тоонууд, харин дээдэ таладань дүхэриглүүлэн «Маршал», «СССР», «Г. К. Жуков» гэжэ бэшэгдэнхэй.

Монетын хажуугаарнь «Нэгэ түхэриг» гэжэ бэшээтэй.

1941—1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда совет арадай туйлаhан Илалтын 45 жэлдэ Советскэ Союзай маршал Г. К. Жуковай дүрэ зурагтай дурасхаалта монетэ хоёр миллион хэhэгээр гаргагдаха. 0,4 миллион хэhэгынь hайн шанартай металлаар шудхагдаха.

Мүнөө үедэ эрьесэдэ бии байгаа бүхы монетэнүүдтэй хамта заагдаhан монетэ гүрэнэй, кооперативна, ниитын предприятинууд, эмхи зургаанууд, колхозууд болон хүнүүд бүхы түхэлэй түлбэринүүдтэ абаха, мүн тоосоонуудта, нөөсэлэлгэнүүдтэ, аккредитивүүдтэ, почтоор мүнгэ эльгээхын тула ямаршье хизаарлалтагүйгөөр хэлхээ холбооной министерствэнүүдэй банкнуудай эмхи зургаануудаар ба предприятинуудаар абтаха.

ЭХИН ТҮҮРЭЭЛГЭҺЭЭ

Эрдэниин эхин сагта гараhан,
Энэ опон бурхадай шажан
Дэлгэрхэ сагта гараhан,
Дахи Зула хаанай үлэдэл,
Дансаг Болба Хаанай аша
Үншэн Алдар хаанай хүбүүн
Үеын үншэн Джангар бэлэй.
Эрхим хоёр наhатайдаа
Тугшин мангаста нютагтай дайлалдажа,
Үншэн бэеэрээ үлэhэн,
Гурба хүрэхэ наhандаа
Аранзал зээрдын үрөэ байхада,
Хүл үргэжэ мордоhон,
Гурбан ехэ байриин амые эбдэhэн,
Гулжин ехэ мангас хаанние
номдоо оруулhан,
Дүрбэ хүрэхэ наhандаа
Дүрбэн ехэ байриин ама эбдэжэ,
Дүүдэн ехэ шара мангас хаанние
номдоо оруулhан,
Эрхим табан наhатайдаа
Тахиин Табан Сэлмэгэй хаанай
Тангаригые абажа,
номдоо оруулhан.
Тэрэ табан наhатайдаа
Бүхэ мүнгэн сэнсэригтэ
Баригдажа олзологдоhон
Булдаг бэлэй.
Зургаа хүрэхэ наhандаа
Зургаан байриин амые эбдэжэ,
Зуун жадын үзүүр хухалжа,
Зураг болоhон байшантай,
Хүнхэйн алтан сээжые оруулжа,
Айн олон баатарнуудаа
Баруунай ахалагша болгоо бэлэй.
Долоотойдоо доедын
Долоон орониие доройтуулжа,
Дуутай Джангар нэрэ дуудуулhан,
Аракзал зээрдын хурдан сагта
Алтан байриин шара соохор
Элдин хурса сагта,
Өөрынгөө бэеын бага субагаа саттаа
Дүбэй дүрбэн хаанай
Дүшэн юhэн нютагай хүүхэдые голоод,
Наранай гараха одон хоёрой хоорондо
байдаг
Ном түгэс хаанай хүүхэниие залаа бэлэй.
Хүлэгэй хурдан хамагые суглуулhан,
Арсаланай сэхирэг хамагые суглуулhан
Дүрбэн талын хаан —
Дүшэн хоёр хаанай нютагые
номдоо оруулhан,
Үхэлгүй мүнхын оронтой,
Үргэлжэдэ хорин табан наhанай дүроор
байдаг,
Үбэлгүй, хабарай хэбээр
Зунгүй, намараар,
Дaараха хүйтэнгүйгөөр,
Халаха халуунгүйгөөр,
Шэр-шэр гэhэн hалхитай,
Пүр-пүр гэhэн хуратай
Бүмбын орон болоно.
Тансаг богдын
Табан сая албатаниие
Табан hарын газарта
Арай багтамаар буурилhан байдаг,
Үрлэгэ гараха наранай хүл доро
Манхайгаад байдаг гэнэ.
Үргэн шэрдэг гэдэг далайнь
Үрүү сүрүү хоёр урасхалтай,
Үнгэтэ бадмын гэрэл гаргаад байдаг гэнэ.
Эзэн Джангарай
Өөрынь бэеын оогодог
Хүйтэн хара домбо голынь
Үбэл, зунгүй урасхалтай.
Үргэлжэ гадар эрьеынь
Балбалан, булхилhан байдаг,
Шадар болоhон Бүмбэнь
Өөрынгөө бусаhан
Шарын дүрбэн дүрээ
Гар дээрээ абаhан,
Шара наран дорохиие ээлhэн
Эзэн ноён хүбүүн нэрээ
Ехэ холо газарта тараahан байдаг.
Эрхим Бүмбын сагаан үргөө дотороо
Шарын зургаан мянган
Арбан хоёр баатарынь
hуугаад ярилсаhан үгэнь энэ.
Эзэн ноён Джангартаа
Энэ наран доро үгы
Байшан барюулаябди гээд,
Дүрбэн түбиин
Дүшэн хоёр хаан түрые
Суглуулжа ерээд,
Ямар янзын
Газарта бария гэжэ
Зүблэлдэжэ ярилсаhаниинь,
Наранай гарахын ара бэе тала,
Гурьбад ехэ шэлын үбэр тала,
Аратайн арбан хоёр далайн шэдхэлэндэ,
Бүмбэ далай гэдэг далайн хүбөөдэ
Үлэ манхан сагаан уулын
Баруун hуга доро,
Талбайн сагаан ташууда
Табан зуун галбар закдан
Уляаhые дагуулая гэжэ ярилсаа бэлэй.
Дүрбэн түбиин
Дүшэн хоёр хан түрэнь
Эрхим шарын зургаан мянган арбан
хоёр
Урашуулые дахуулжа ерээд,
hарын hайниие hунгажа,
Үдэрэй hайниие үзөөд,
Шүрөөр дэбисхэр табяад,
Субадаар даруулаад,
Ара бэедэнь
Арсаланай hоёо гарган,
1]
Шахан дэрмэлhэн,
Үбэр бэедэнь
Үлэ бугын hоёогоор
Шахан дэрмэлhэн байба.
Ерэhэн жаран юhэн жэлэй
Юумые айлдахажа мэдэдэг,
Ерээдүй жаран юhэн жэлэй
1/ Ханалhан
Юумые дагажа мэдэдэг
Баян Хүнхэйн Алтан Сээжын
Хүнхинэжэ хэлэжэ байhанние
Огторгойдо хүргөөд барихалаар,
Ехэ hайхан болохо,
Эзэн ноён Джангарта
Харин hайн болохогүй,
Огторгойhоо хурга доогуур
Баригты гэжэ байба.
Шарын зургаан мянган
Арбан хоёр урашуул болбол
Арагтань хүрэжэ ахюулаад,
Тала дүндуурнь татуургадаад,
Табан ехэ шанага гаргаад,
Гараха тала бэеэрнь
Гашаг шэлээр үнгэлhэн,
Орохо тала бэеэрнь
Ошон шэлээр үнгэлhэн,
Ара бэеэрнь үбэлжэhэн улад
Айраг хүрhатай орог гэжэ,
Алаг бугын арhаар үнгэлhэн,
Үбэр бэеэрнь үбэлжэhэн хүнүүд
Үгэхэ тоhотой орог гэжэ
Үлэ бугын арhаар үнгэлhэн
Газаахи дүрбэн үнсэгыень
Галта шэлээр нюдэлhэн,
Дотоодо дүрбэн үнсэгыень
Догшон буладаар тобшолhон,
Дуутай Джангарай
Арбан дабхар юhэн үнгэ
Алтан торлог байшаниинь
Дүрбэн талын хаан
Дүшэн юhэн жэлэй
Хоротон дайсаниие
Дороо даран дүнгиилгөөд байба.
Тогтой досоонь байхада,
Толбог hарын гэрэлтэй,
Алтан байриин шара соохор
Түг үбэр бэедэнь хадхаhан байдаг.
Тэрэ бүхэниие ээлhэн
Эзэн Джангарынь
Дүшэн дүрбэн хүлтэй
Дүнхээр hайхан шэрээ дээрээ
Дүхэриг гарасын арбан табанай hара
мэтэ,
Мандажа hуудаг болобо.
Арбан зургаатай Агай Шабдалай
Шара булад хайшаар хайшалжа
Айн олон hайшуудай
Хатадаар оюулhан
Хара торгон тэрлигээ
Ханшылангүй hула нэмэрээд,
Хара жэбэр hахалаа эльбэн,
Айн олон баатарнуудтаяа
Түрэ шажан хоёроо
Зарлиг болгоод hуудаг болоно.

Академик Ц. Дамдинсүрэнэй согсолжо, 1956 ондо Улаан-Баатарта хуушан монгоопор хэблүүлhэн «Зуун бэлиг» суглуулбариhаа Ц. ДОНДОГОЙ буряадшалба.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

ТАСС ХИЛЫН СААНАҺАА

...ӨӨРЭЛДӨӨНҮҮДЭЙ ДОЛООДОХИ ШАТА

...Европодо юрын зэбсэгүүдэй талаар Вена... хөөрэлдөөнүүд энэ ...сэргэгүүдые, буу ...адли тэгшээр хорооохо тухай түрүүшын хэлсээндэ Варшавска Договорой болон НАТО-гай гүрэнүүд хараалагдаhан болзортоо гар табижа шадаха юм гү? Хүдэлмэриин бүлэгүүдэй хабаадалгатайгаар Австриин ниислэл хотодо эхилhэн заседаниин долоодохи шатын дүнгүүдhээ энэ асуудалые шиидхэлгэ гол түлэб дулдыдаха байна. Эсэсэй эсэстэ уулзалгада хабаадагшадай баримталдаг хараа бодолhоо хөөрэлдөөнүүдэй дүнгүүд дулдыдаха юм. Али бүхы асуудалнуудые шиидхэхын тула хамтын хүсэлэл оролдолго гаргаха хэрэгтэй.

УЛАСХООРОНДЫН КОНФЕРЕНЦИ

«Хоёр Европо — ...гүй байдал. Буу ...ые хуряалга ба хамтын ...холбоон» гэhэн тематай ...ласхоорондын конференци ...италиин парламентын ...дай палатын конференцийн ...залнуудай нэгэн соо ...Буу зэбсэгүүдые хуряалгаар саарhа дансанай ...түб гэhэн правительствын ...баагүй эмхиин үүсхэлээр тэрэ үнгэргэгдэнэ. Зүүн болон Баруун Европын оронуудай парламентаринар, США-гай болон Советскэ Союзай түлөөлэгшэд, буу зэбсэгүүдые хуряалгын ба сэрэгэй промышленностиие ондоо шэглэлтэй болголгын асуудалнуудай талаар экспертнүүд конференцидэ хабаадана.

Мүнөө үедэ буу зэбсэгүүдые хуряалгын, дэлхэй дээрэхи шэнэ оршон байдалда таарамжатай хэмжээнүүд хүрэтэр бии байгаа буу зэбсэгүүдые хороолгын асуудалнуудаар хөөрэлдөөнүүдые хурдадхалгын замаар хамтын аюулгүй байдал хангаха шэнэ гурим байгуулхын тула бодото арга боломжонууд бии гэжэ буу зэбсэгүүдые хуряаха талаар саарhа дансануудай түбэй президент Лунджи Андрелини тэмдэглэбэ. 1989 он уласхоорондын харилсаае үргэлжэ дээрэнь хубилгаhан байна.

НИИТЫН ЭМХИНҮҮДЭЙ ХУРАЛДААН

НЬЮ-ЙОРК. «90-дэхи онууд: дэлхэй дээрэ аюулгүй байдал хангалгада шэнэ хандасанууд» — гэhэн уряа доро буу зэбсэгүүдые хуряалгын асуудалнуудта зорюулагдаhан правительствада хабаагүй эмхинүүдэй заншалта хуралдаан ООН-ой штаб-байшан соо нээгдэбэ. Европодо бидэ буу зэбсэгүүдые хинаха, аюулгүй байдал хангаха, «гурбадахи дэлхэйн» оронуудта ядерна зэбсэг тараалгын аюулгүй байдалые саралгын асуудалнуудые тэрээндэ хабаадагшад зүбшэн хэлсэhэн байгаа. Буу зэбсэгүүдые хуряалгын, аюулгүй байдалай асуудалнуудые шэнжэлhэн элитэ ехэ экспертнүүд, эрдэмтэд делегадуудай урда үгэ хэлэбэ.

Мүнөө Зүүн Европын оронуудта боложо байhан үйлэ хэрэгүүд эндэхи байдалые тогтууригүй болгохогүй гэжэ Баруун Германиин эксперт Дитер Деттке тоолоно.

НАДЖИБУЛЛАГАЙ ХӨӨРӨӨН

КАБУЛ. Афганистанда амгалан тайбан байдал тогтоолгодо хабаадахаар бэлэн байhан тухай урдын король Захир Шахай hүүлшын мэдүүлгые Афганистанай президент Наджибулла hайнаар сэгнээд, энэ талаар бодото алхамуудые хэхэнь урданай хүтэлбэрилэгшые уряалба.

Афган арадай шархые эдэгээхын тула хэблэлдэ хэгдэhэн мэдүүлгэнүүд, толилогдоhон материалнууд тоншье хангалтагүй байна гэжэ президент нютагай журналистнуудай урда үгэ хэлэхэдээ тэмдэглэбэ. гэжэ Бахтар агентство дамжуулна. Амгалан тайбан байдал hэргээхые оролдоhон бүхы партнинууд, бүлэглэлнүүд, ниитын ба политическэ ажал ябуулагшад нэгэ столой саана сугларжа, Эхэ оронойнгоо ерээдүйн хубиин заяае шиидхэхэ ёhотой гэжэ мүнөө үе саг эрилтэ табина.

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

АХЫН БУРЯАДУУДАЙ УГ ГАРБАЛ ТУХАЙ

ЕУХЫ БУРЯАД АРАДАЙ, тэрэнэй олон тоото отогуудай уг гарбалай түүхын асуудалнуудта хандахада, Ахын буряадуудай түүхэ тухай материалнууд ехэ һонирхол татаха жэшээтэй. Юуб гэхэдэ, бусадһаа холо, амяараа, таһархай газарта ажаһуудаг тэндэхи зоной ажабайдал гүйсэд дүүрэнээр шэнжэлэгдээгүй байһаар. Хадата үндэр Ахада хамта дээрээ 15 отогойхид ажаһуудаг юм. Иимэ олон элдэб отогой зон хаанаһаа нэгэ газарта байрлаа юм бэ гэбэл, ушарынь иимэ.

XVIII зуун жэлэй эхиндэ хилэ харууһалха уялгатайгаар Түнхэнэй болон Алайрай бүхы отогоорхидой гурбан хүбүүтэй бүлэ бүхэнэй нэгэ хүбүүниинь кишэ эльгээгдэһэн түүхэтэй. Шэрүүн байгаалитай хизаарта түбхинэһэн түрүүшын хүнүүд гэхэдэ, тэдэнэр болоно гээшэ. Гэхэтэй хамта ахынхид өөһэдөө Түнхэнэй голһоо Аха нүүһэн байхабди гэлсэдэг агша. Тиихэдээ уг гарбалнай бүри Монголһоо һабагша татанхай гэжэ нэмээдэг. Эгээл олон тоото отогоорхид гэхэдэ, хонгоодорнууд ба тэртэдүүд болоно.

АХЫН ХОНГООДОРНУУД дундаа боолдой, шуртху, шуранхан, моотонго гээд хубаардаг байна. Тэдэнэр бултын Түнхэнһөө нүүжэ ошонхой, тодорхойлбол — Хоймор нютагһаа. Агууехэ Октябриин революциин урда тээ ахынхидта өөһэдын бэеэ дааһан ямаршье захиргаан гэжэ байгаагүй юм. Тэдэнэр Түнхэнэй отогоорхидой тоодо оролсодог һэн. Энээн тухай академик С. В. Обручевой газаршан ябаһан, Ахын суута ангуушан Дымбрек Арданович Мунконовһоо 1969 ондо мэдэжэ, бэшэжэ абаһан хүм. 1893 ондо түрэһэн энэ үбгэн уг гарбалаа 9—10 үе хүрэтэр сээжээр нэрлэжэ һуугша һэн. Иихэдээ уг удамыень эхилһэн Шуртху хүрэтэр баран мэдэдэг байгаа ха юм.

Хонгоодорнуудай анха түрүүн хаана, ямар газарта түбхинэһэн тухай үндэр наһатай үбгэд тоб байса тодорхой баримтануудые нэрлэдэггүй. Имагтал Монгол оронһоо гаража ерэһэн тухайгаа хэлэдэг. Тиихэдээ: «Манай үбгэ эсэгэнэр Сайн хаанай һамаргаанда, Бошогто хаанай буһалгаанда Монголһоо гаража ерэһэн юм»,— гээд тодорхойлдог.

Хэрбээ литературада хандабалнай, хонгоодорнуудта баһа горитой анхаралай табигдадаг байһан ушар элирээдхинэ. Жэшээнь, хори, булгад болон эхирэд буряадуудтай хамта хонгоодорнууд буряад арадые бүридхэһэн эгээл олон тоото дүрбэн отогуудай нэгэн болоно гэжэ мэдээжэ фольклорист ба этнограф С. П. Балдаев бэшэһэн байдаг. Тиихэдэ Түнхэнэй хонгоодорнуудай уг гарбалай баримтануудай ёһоор, Хонгоодорой аха Хотогойто гэдэг баһал өөрын отогтой байһан юм гэхэ. Алайрай хонгоодорнууд мүн лэ иимэрхүүгээр хэлсэдэг юм.

Тиихэдэ хотогойтод отогоорхиднай хэд болоно гээшэб? Эрдэмтэн В. В. Радловай тодорхойлһоной ёһоор, хотогойхидой удамаршан Омбо-Эрдэни Лубсан хүбүүнтэеэ Алтан-хаануудай гүрэниие байгуулһан гэхэ. Тэдэнэр Джунгариин орон түрэтэй удаан саг соо тулалдадаг һэн. XVII зуун жэлэй гушаад онуудта хотогойхид хэдэн удаа диилдэжэ, олон зоноо, газар уһанайнгаа горитой хубиие алдаһан байгаа. Тэрэл зуун жэлэй жараад онуудаар Алтан-хаануудай улас түрэ бута сохигдожо, үгы хэгдэһэн гэхэ. Манай зуун жэлэй хорёод онуудта Монгол ороной Завхан аймагта хотогото отогой үсөөхэн улад элирүүлэгдэһэн байгаа. Энээн дээрэһээ бодомжолходо, хонгоодорнууд бута сохиюулһанайнгаа һүүлдэ, амгалан тэнюун газар бэдэржэ, хойшоо нүүгээд, Байгал шадар түбхинөө ха. Тиигээд Ород гүрэнэй албатан болоһон юм.

Холо хариин, мэдэгдээ танигдаагүй газар руу хүшэр хүндэ харгы дабан нүүхэ үедөө зохёоһон дуунуудайнь нэгэ бадаг дурдая:

Алтай Хангайгаа дабуулжа,
Алагхан даагандаа найдая.
Уһан далайдаа ябахадаа,
Онгосо, шамдаа найдал.

ТЭРТЭ ОТОГОЙХИД даланча, шоошхой, һоёд, долоонгууд, донгод гээд хубаардаг юм. Үбгэд, хүгшэдһөө һурагшалхада, тэртэдүүд хадаа ондоо хэдэн отогуудай зонһоо анхан бүридэһэн байгаа. Отогойнь үндэһэ һуури табиһан, бусадһаа тоогоороо һураггүй олон даланча-тэртэдүүд Түнхэнэй голһоо нүүжэ Аха ороһон гэхэ. Тэдэнэй түрэл гаралайхид болохо зон Тоородо, Зуун-Мориндо, Шанаада болон Жэмһэгтэ мүнөө ажаһуудаг.

Долоонгуудай уг гарбал тухай һонин мэдээнүүд бии. Тэдэ хадаа Саяанай түүрэгүүдэй отогуудай нэгэндэ ородог байһан байна. Тиихэдээ Хүбсэгэл нуурай хойто, баруун-хойто эрьедэ ажаһуудаг һэн. Гадна да-лянь гэжэ нэрэ доро энэ арад Хитадай V зуун жэлэй һүүлэй угай бэшэг соо дурдагданхай.

Донгод-тэртэ отогойхид тухай тодорхой мэдээсэл хомор. Монгол литературын XVII зуун жэлэй зохёол болохо «Алтан тобшо» соо Лубсан Данзан донгодуудые олон-донгхойдууд гээд бэшэнэ. Олон гэһэн нэмэлтэ үгэ хадаа эдэ угсаатанай тоогоороо олон байһаниие гэршэлнэ ха. Үнэхөөрөө, донгхойдууд тулалдахадаа, эрэлхэг зоригтой зон байһан гэхэ. Хэрэдүүд гэжэ монгол ехэ отогойхид ажаһууһан аад, хожомынь наймангууд, мэрхэдүүд гэхэ мэтын отогойхидтой сугтаа Чингис-хаанда бута сохиюулһан юм. Хэрэдүүдэй зариман хойто зүг барин зугадажа, хүнэй хүрэхэдэ, хүшэр ой. соо хадалиг газарта хороһон байдаг. Энэ хэлээшые баримтанууд гэршэлнэ. Тэрэ газарта ажаһуудаг долгонуудые эрдэмтэд ортондошье, яхадуудташье абаашадаг. Долгонуудай дунда донгод отогойхид дайралдадаг байна.

Шоошхой, һоёд отогууд тухай мэдээнүүд бүри үсөөн юм. Булгад отогойхидой дунда «һоёд» гэһэн нэрэ дурдагдадаг байха.

ҺОЙҺО-ХОРШОД ОТОГОЙ зон «Улаан-Аха» колхоздо ажаһуудаг. «һойһо» гэжэ нэрэдэ юундэ «хоршод» гээд нэмээгдэнэб гэжэ ойлгуулха шухала. Юуб гэхэдэ, Ахын һойһодуудай үбгэ эсэгэнэр Түнхэнэй Харбяангууд болон Хэрэн гэжэ нютагуудһаа гараһан юм. Эндэхи һойһо гэжэ газарта монгол угсаатан анха түрүүлэн бии болоһон гэлсэдэг. Түнхэнэй һойһо отогоорхидой тоо яһала олон байха.

Революциин урда тээ буряадууд газар нютагуудайнгаа талаар ондоогоор хубаардаг һэн. Тиин Хэрэнэй, Харбяангуудай, энэ шадархи нютагуудай улад зон 1-дэхи хойго, 2-дохи хойго гээд хамтаруулагдадаг бэлэй. 1-дэхи хойго отогой бүридэлдэ Монголһоо ерэһэн хоршодууд ородог байгаа. Үльгэр домогой удхын ёһоор, тэдэнэр Орхон-Туула гэжэ газарһаа нүүжэ ерэһэн гэхэ. Тобшолбол, Туула, Орхон голнуудай уулзадаг газарһаа ха. Энэ газар уһан хадаа халха-монголшуудай хаан Түшээтэ гэгшын мэдэлдэ һэн. Мүнөө тэндэ Монголой Арадай Республикын Түб болон Сэлэнгэ аймагууд оршодог. Мүнөөшье хоршодууд халха-монголнуудтай хамта тэндэ ажамидарһаар. Хёмороото, хүлгөөтэ сагта түрэл нютагаа орхижо ошоһон үбгэ эсэгэнэрэйнгээ зохёоһон дуунуудые үри саданарынь мүнөөшье дууладаг.

Орхон-Туула уһаяа
оломоорнь гарая.
Олон түмэн халхаяа
унтаандань гарая.

Үльгэр домогой удхаар, Орхон-Туулаһаа Эрэн Сагаан гэжэ хоёр хүн түрүүлээд гаража ошоһон гэхэ. Дарма ба Дамба гэжэ хүбүүдээ Эрэн дахуулаад гараа. Тэдэнэр Зангисан голоор уруудаһаар ябатараа, Түнхэндэ бууһан гэхэ. Хүшэр хүндэ харгыгаа дабангүй, Эрэн эсэгэнь наһа бараашоо һэн. Тэрэнэй хүбүүд Дарма Дамба хоёр Хэрэн болон Харбяангууд хүрэжэ, энээгүүрээ түбхинөө бэлэй. Дармын табан хүбүүдэй нэгэн Халзай хилын харуул сахихаяа Аха гараһан юм. Тэрэл хүн һойһо-хоршод отогой үндэһэ һуури табиһан байдаг.

Гадна хоршодууд Сэлэнгын сонгоолнуудай, Зэдын сартуулнуудай дунда, Бэшүүрэй Шанагада, Хэжэнгын Дунда-Худанда, Шэтын Хёлгын районой Уляаһатада ушардаг байна. Гадна энэ отогой үсөөн бэшэ түлөөлэгшэд Эрхүүгэй областиин Нижнеудинска райондо ажаһуудаг.

Хоршод гэһэн нэрэ тухай иимэ асуудал гарадаг: «Хорчи-ноёнтой энэ үгэ ямар холбоотой хаб?» «Алтан тобшо» дотор хэлэгдэһэнэй ёһоор, Чингис-хаан хадаа Хорчи-ноёндо Баргуджин-Түхэмэй горитой хубиие бэлэглэһэн байдаг. Эдээнэй хоорондоо холбоотой байһан тухай иимэ баримта гэршэлжэ үгэнэ. Юуб гэхэдэ, мүнөө сагта Үбэр-Монголдо ажаһуудаг хоршонгуудай ехэнхи хуби Хубилай-хаанай үеын үйлэ хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан байжа болоо. Хубилай-хаан Хитадые эзэмдэһэнэйнгээ һүүлдэ Монгол гүрэнэйнгөө ниислэл хотые Хара-Хэрэмһээ Бээжэн зөөлгэһэн юм. Энэ ушарһаа боложо, монгол угсаатан Баргуджин-Түхэм гэхэ мэтын хойгуурхи газар нютагуудһаа гаража, урагшаа нүүһэн байгаа ха. Тэдэнэй тоодо хоршонгууд болон баргадууд ябалсаа. Тэдэнэр Үбэр-Монголой зүүн-хойто нютагуудаар түбхинөө. Тодорхойлбол, Зүүн Забайкалитай хилэлдэг газарнууд болоно гээшэ.

САГААН, БУЛГЫ БОЛОН МҮРТЭН отогоорхид хоорондоо түрэлнүүд гээд тоологдодог. Сагаан, булгы угаархид Муу Сагаан гэжэ нэгэ үбгэ эсэгэтэй байһан гэхэ. Домог соо иигэжэ бэшэгдэнэ.

Өөһэд дундын хёмороотой тулалдаануудай үедэ Түшээтэ-хаанай газар дээрэһээ хэдэн айл зугадаа ха. Тэдэнэй тоодо Айша Сагаан гэжэ хоёр аха дүү хүбүүд байлсаа. Оройдоол арбан гурбан наһатай Сагаан хүбүүн тэрьедэхэ үедөө шархаташоо һэн. Айша ахань дүүгээ абаржа шадаа. Энэ ушарһаа хойшо хүбүүн Муу Сагаан гэжэ нэрэтэй болоо гэхэ. Түнхэн хүрэжэ ерээд, аха дүү хоёр Таһархай гэжэ газарта байрлаа. Тэндэһээ хожомынь Сагаан хүбүүн Аха ороһон байгаа. Суута мэргэн буудагша, Советскэ Союзай Герой Жамбал Тулаев сагаан отогой юм гэжэ олон тоото уншагшадта дуулгахада болоно.

Булгы отогой зон Аха ерэмсээрээ, түрүүшэгээр Хараһан талада буугаад, хожомынь Балагтада һуурижаа һэн.

Домогой ёһоор, «шонорог» гэжэ үгэ «шоно» ба «ураг» гэһэн үгэнүүдһээ бүридэнхэй. Угынь шоноһоо эхитэй гээд хэлэгдэдэг. Ахын шонорогууд Түнхэнэй буруудхатангуудтай дүтэрхы юм.

Холонго-хаан нэгэ залуухан богоол басагатай байһан гэхэ. Нэгэтэ тэрэнь түрэхэ болобо. Хаанай хараалһаа айһан басаган ойдо гаража, тэндээ хүбүү түрөө ха. Тиигээд хүбүүгээ шонын эшээнэй үрхын ойро орхёод ябашаба. Дүтүүр гараһан харгын зон тэрэ хүбүүе оложо абаһан юм. Олзо тэрэ хүбүүнһээ шоно отог эхиеэ абадаг. Шоно хадаа тэнгэриин нохой гээшэ гэжэ тиихэдэ зон тоолодог байгаа. Тиимэһээ энэ отогойхид тэнгэритэй элдэб талаараа холбоотой гэлсэдэг һэн. Тиимэһээ отогоорхид сахилгаан, залинһаа огто айдаггүй һэн. Аадар бороогой үедэ тэдэнэр гараа өөдэнь үргэжэ: «Бидэ шонын ашанар гээшэбди»,— гэдэг байгаа. Түнхэнэй Хэрэнһээ Аха ерэһэн шонорог отогой эгээл түрүүшын хүн гэхэдэ, Шарбуунай болодог. Тэрэ сагһаа хойшо 6—7 үе һэлгэлдээ.

ШОНОРОГ ОТОГОЙХИДТОЙ дүтэрхы зон гэхэдэ, махараг отогойхид юм. Шаснуур һууриндa ажаһуудаг байһан 1895 ондо түрэһэн Содном Гармаевич Хандаковой дуулгаһанай ёһоор, энэ отогойхид Түнхэнһөө ерэһэн байна. Тиихэдэ Түнхэн руу тэдэ Халха-Монголой Орхон-Туула гэжэ нютагһаа ерээ. Эгээл түрүүлэн Аха нютаг Борогшон гэжэ хүн нүүһэн юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо зургаан үе һэлгээ.

Уляаба отогойхидто хабаатай домог мүн лэ байха. Энэ домог 1966 оной зун Түнхэнэй Зуун-Морин нютагай Л. Н-Д. Галсанов гэжэ хүнһөө дуулаа һэм.

Уляаба угайхид Тоородо түрүүн бии болоо юм. Нэгэтэ хүрхүүд отогой нэгэ эхэнэр ойдо гараад түрөө гэхэ. Тиигээд нарай хүбүүгээ уляаһан доро орхёод ябашоо һэн. Углөөдэрынь тэндэ ябаһан нэгэ хүн үхибүүе оложо абаба. Тэрэ хүн үхибүүгүй байһан тула олзо нарайдаа айхабтар ехээр баясаһан юм гэхэ. Үхибүүгээ тэбэреэд бусажа ябахадаа, тэрэндэ нэрэ үгэхэ тухай бодомжолбо. Уляаһан дороһоо олдоһон хадаа Уляаба гэжэ нэрэтэй болог гээд шиидэбэ. Энэ олзо хүбүүнһээ уляаба отогойхид угаа эхилнэ гээшэ. Уляабын гушанарай нэгэн Башлай гэдэг хилын харуулда Аха эльгээгдэжэ, тэндэхи уляабануудай үндэһэ һуури табигша болоһон юм.

АХА ГОЛОЙ ЭХИНДЭ һоёд отогойхид ажаһуудаг. Тэдэнэр хаасууд, эрхид, онход гээд хубаардаг.

Сорогто ажаһуудаг байһан Дэжэд Жамбаевич Соноповой хөөрэһэнэй ёһоор, хаасууд Туваһаа ерэһэн юм. Тэдэнэй үбгэ эсэгэ Хуралдай гэдэг түрэл түрхэмүүдээрээ таарахаяа болёод, урсанхай угай һамгантаяа Эльшэр нуур шадар нүүхэ баатай болоо. Тэрэ сагһаа хойшо 10 үе һэлгэлдээ. Тиимэһээ хаасууд хадаа Ахада эгээл түрүүлэн ерэһэн зон болоно ха.

Эрхидүүд гэхэдэ, Түнхэнэй Жэмһэг нютагта мүнөө ажаһуудаг. Тэдэнэй зариман Аха нүүжэ Эльшэр нуурай эрьедэ түбхинөө һэн. Гадна Ёнгорбой нютагһаа олон эрхидүүд Аха руу нүүһэн байха. Бүри урдань Хүбсэгэл нуур шадарһаа тэдэ Түнхэн гараһан байдаг. Нурай нютагта ажаһуудаг байһан, 1888 ондо түрэһэн Дарма Хонтоевич Хусаевай уг гарбалые шэнжэлхэдэ, Халзай гэжэ эрхид эгээл түрүүн эндэ ерээ гээд элирээ.

Онходууд тухай мэдээн тон хомор. Тэдэнэр урда сагта яһала хүсэ шадалтай отог байгаа. Энээн тухай иимэ баримта гэршэлнэ. 1211 ондо Чингис-хаан Хитадта добтолго хэхэ үедөө онходуудтай хани харилсаатай байхын тула табан басаганайнгаа нэгэн Алагай гэдэгые онходуудай хаанай ехэ хүбүүндэ һамган болгожо үгэһэн юм.

Онходуудай уг гарбал тухай асуудалай гарахада, эрдэмтэдэй олонхидынь тэдэниие түүрэгүүд тээшэ абаашадаг. Г. Е. Грумм-Гржимайло, жэшээнь, иигэжэ бэшэһэн юм: «...Онходууд хадаа монголшуудтай ниилэшэһэн зон байна. XVII зуун жэлэй эхиндэ Монголой зүүн хизаарта онход угсаатан ажаһуугаа гэжэ тодорхойлогдонхой. Зүүн Сибириин дэбисхэр дээрэ, тусхайлбал — Байгал шадар баргадуудтай, буряадуудтай, урланхайдуудтай болон хамнигануудтай хамта онходууд ажаһуугаа гээд «Алтан тобшо» соо хэлэгдэнхэй. XVII зуун жэлэй аяншалагша Избрант Идес онходуудые буряадуудһаа, монголшуудһаа амяарлажа, нуурай эрьеэр буряадууд, монголшууд болон онходууд түбхинэнхэй гээд тэмдэглэнхэй».

Мүнөө онходуудай үри саданар гансашье ахынхидай дунда бэшэ, мүн сартуулнуудай болон табангуудай дунда ушардаг юм. Түнхэндэшье онходууд бии. Анхандаа онходуудай тоогоороо айхабтар олон байһые иимэ үгэнүүд гэршэлдэг: «Ой тайгын модон олон гү, онход, баргад олон гү?»

Һоёдууд булта түүрэг хэлэтэй байһан юм. «Уйгуур хэлэтэй һэн»,— гээд үбгэд хэлсэдэг. Хожомынь буряад басагадаар һамгадые хэжэ, буряадуудай хэлэ, ёһо заншалнуудые абаһан юм. Харин тэдэнэй өөһэдынь хэлэн тофаларнуудай хэлэндэ дүтэрхы һэн. Д. Ж. Соноповой хэлэһэнэй ёһоор, тэрэ хэлэ мэдэхэ һүүлшын хүн гэхэдэ, 180 жэлэй саана һууһан Тапхар гэжэ хүн байгаа. Мүнөө сагта һоёдууд, буряадууд илгархаяа болинхой.

Дээрэ хэлэгдэһэнһээ тобшолол хэхэдэ, Ахын буряадуудай уг гарбал Буряад-монголшууд түүрэг-һоёдууд гэһэн хоёр бүлэг арадһаа эхиеэ абаһан байна. Тиихэдээ түрүүшын бүлэг эндэ гол үүргэ дүүргээ.

Б. ДУГАРОВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

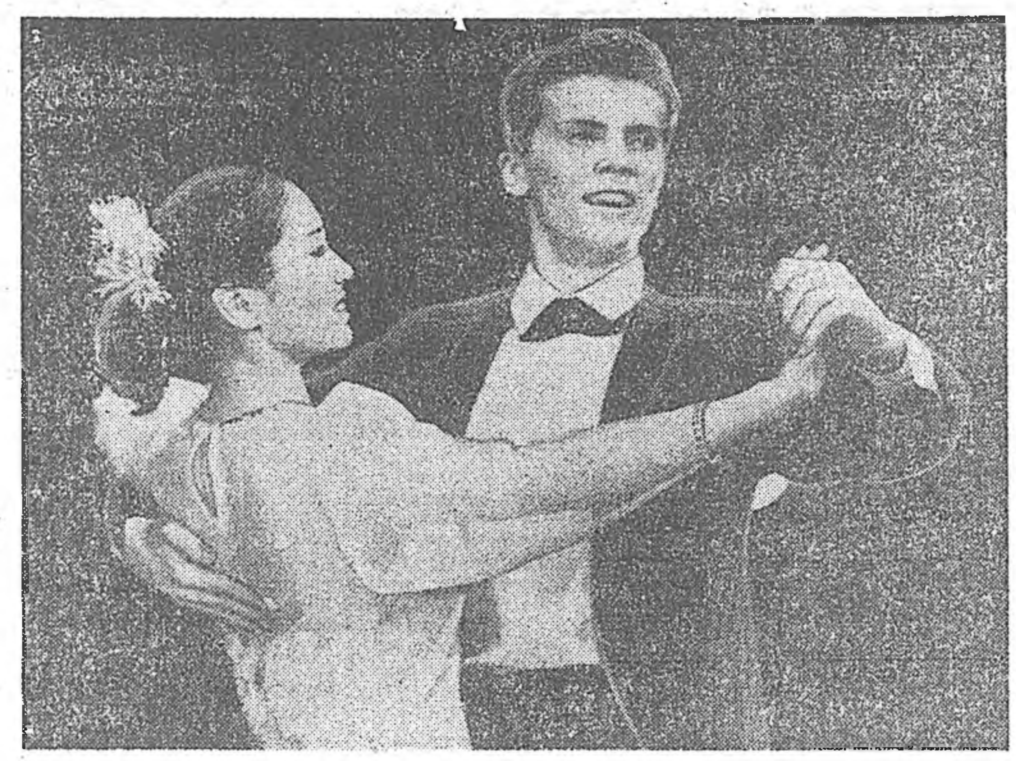

«БАЙГАЛАЙ СУБАД»

Иимэ нэрэтэй тусхай конкурс манай республикада һаяхан үнгэрэгдэбэ. Бальна хатарта дуратайшуул тэрэ конкурсдо мүрысэһэн юм гэжэ ойлгуулая. Тиигээд энэ нэрэ зэргэдэ хүртэхын тула тэдэнэй дунда шанга мүрысөөн болоһон байна. Мүн Эрхүүһээ, Шэтэһээ ерэһэн зон конкурсдо хабаадалсаа һэн.

Бүхы мүрысэгшэд наһанайнгаа алгасаагаар гэхэ гү, али бэлиг шадабаряараа илгаруулагдажа, гурбан бүлэгтэ хубаагдаһан байгаа. Манай республикаһаа РНМЦ-гэй, Пионернүүдэй городской ордоной, Баргажан һууринай болон үшөө хэдэн соёлой байшангуудай хатаршад хабаадалсаа. Иимэ конкурс энээнһээ хойшо заншалта болгогдоод, жэл бүхэндэ үнгэргэгдэжэ байха юм.

Дүнгүүдэй гаргагдахада, иимэ зон эрхимлэһэн байба.

Эгээл багашуул Латиин Америкын хатарнуудые харуулаа һэн. Тиихэдээ эндэ Эрхүүһээ ерэһэн Л. Вакшанова А. Карпухин хоёр эрхимлэбэ. Энэ ушараар тэдэнэй багшанар В. Ф. Инкижеков, Н. П. Инкижекова гэгшэдые магтамаар. Бэлиг шадабари ехэтэй эдэ багшанар аяар 500-гаад үхибүүдые хатарта һургадаг юм. Хоёрдохи һуури Т. Сошникова А. Хмелёв (Шэтэ) хоёр эзэлбэ. Улаан-Үдын Пионернүүдэй ордонгой кружогойхид Н. Бухадеева, П. Будаев гэгшэд гурбадахи һууриda гараа һэн.

Дунда наһатайшуул совет хатарнуудые харуулаа. Эндэ манай хүбүүд, басагад шалгарбэ. Һууринуудые эзэлһээрнь нэрлэхэдэ, О. Фомина А. Ефремов хоёр, Е. Бугдашкина ба И. Павлов, М. Овчинникова ба А. Байбородин (булта — Пионернүүдэй городской ордонһоо) гэгшэд болоно.

Аха наһатайшуул Баруун Европын хатарнуудые гүйсэдхэбэ. Лауреадуудай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, «Байгалай субад» гэһэн тусхай шангаар М. Бальжанова А. Зубенко (Улаан-Үдэ) хоёр шагнагдаба. А. Александрова, А. Удалых (Эрхүү) гэгшэдэй хатар мүн үндэрөөр сэгнэгдэжэ, тэдэ дипломдо хүртөө.

Коллективүүд сооһоо «Очарование», «Вдохновение» (хоюулаа Улаан-Үдэһөө) гэһэн ансамбльнуудта лауреадуудай нэрэ зэргэ олгогдобо. Тиихэдэ Баргажан һууринай түлөөлэгшэд 2-дохи шатын диломоор шагнагдаа.

Д. ДОРЖИЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. М. Бальжакова, А. Зубенко. 2. О. Фомина, А. Ефремов.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ДИПЛОМ ХАМГААЛБА

Улэгшэнэй соёлой байшангай директор Самбу Цырендоржиевич Жигжитов нютагтаа дипломоо хамгаалхань гэһэн һураг суу тараһаар үнинэй һэн. Тииһээршье хүлеэгдэһэн үдэр ерэжэ, нютагай зон ехэ багагүй олоороо соёлойнгоо байшанда сугларбад. Ушарынь хадаа диплом хамгаалгын ехэ концерт дээрэ Улаан-Үдэһөө ерэһэн айлшад: республикын соёл гэгээрэлэй училищиин заочно отделениие даагша А. В. Куропаткина, дирижированиин ба баянай классай багша И. И. Спиридонов клубуудай дунда ябуулагдадаг хүдэлмэриин талаар багша Г. А. Шоноева гэгшэд диплом хамгаалгын жюрин гэшүүд байһан юм.

— Танай нютагта наһатайшуулай, үхибүүдэй олоороо хүгжэмдэ дуратай байһандань баясамаар байна. Үхибүүдтэеэ хамта дууладажа, хатаржа, хүгжэмэй инструментнүүд дээрэ наадажа байхадатнай, юун гэһэн жаргал, дэмбэрэл гээшэб! Концертын номерой алинииеньшье эрхимдэ сэгнэхэнь бэрхэтэй байгаа, булта һайнууд,— гэжэ И. И. Спиридонов омогорхон хэлэбэ.

Тиибэ ябабашье «Булжамуур», «Хуранууд» гэһэн, мүн коряк, буряад арадай хатарнууд, үхибүүдэй, эхэнэрнүүдэй, эрэшүүлэй хоорой дуунууд, «Туяана» гэһэн бальна хатар, В. Артемьевэй гүйсэдхэһэн ород, цыган арадуудай хатарнууд олон харагшадта һайшаагдаа.

Жюрин дүнгүүдээ согсолжо, соёлой байшангай директор, училищи заочноор дүүргэжэ байһан С. Ц. Жигжитовэй диплом «Эрхим» гэһэн сэгнэлтэтэйгээр хамгаалагдабэ гэжэ соносхоходонь, зал соо һуугшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаба.

Нютагайнгаа соёл гэгээрэлые хүтэлбэрилжэ байһан хүбүүе болон уран һайханай бүлгэмдэ хабаадагшадые түйлаһан ехэ эмжэлтаарнь харагшад халуун зүрхэнһөө амаршалба.

М. ГОНЧИКОВ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Он, она и дети»— уран һайханай фильм. 10.45—Футболоор нүхэр ёһоной уулзалга. Израилиин ба СССР-эй суглуулагдамал командануд. 12.25—Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 13.30—Время. 16.45—«Тимур и его команда»— үхибүүдтэ фильм. 1-дэхи сери. 17.50—Армян композитор А. Тертерянай зохёохы ажал ябуулга тухай фильм-концерт. 18.20—«Хүхюун стартнууд. 19.55—«Соёлой талаар холбоо барисаан: СССР — Франци». 19.30 — Время. 20.00 — Парнас тээшэ шата». 20.15 — «16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 21.00—Дэлхэйн ябаган сэрэгэй президентскэ оркестрэй концерт (США). 22.00—Время. 22.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40—Режиссер И. Кийскын фильмүүд. «Безумие». 23.55—Кусководо ород хүгжэмэй фестиваль. 00.20—Музейнүүдэй бүхэдэлхэйн үдэртэ. 01.00—Шэнэ һонин.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Киногоор аяншалгануудай альманах. 9.35, 10.45—Байгаали шэнжэлгэ. 5-дахи класс. 9.55, 11.05—Испан хэлэн. 10.25—Киногоор аяншалгануудай альманах. 11.35, 12.35—Биологи. 7-дохи класс. 12.00—«Бурда моден» дурадхана... 13.00—Кино-мэдээсэл. УЛААН-ҮДЭ. 17.30—Шэнэ һонин (буряадаар). 17.50—Хүдөөгэй ажалшадта концерт (буряадаар). 18.25—Телевикторина. «Минии түрэл дайда — Забайкали». 18.55 — Байгал. 19.15—«Иимэ бодол бии». 19.55—Соносхолнууд. МОСКВА. 20.00—СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ.

ПРАВДА БУРЯТИИ Мүнөөдэрэй номерто

Ажахынуудай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын эрхэ байдалда энэ жэлэй хабарай тарилга үнгэрнэ. Иимэ эрхэ байдалда газараа ашагтайгаар хэрэглэхэ, тараан ажалай ашаг үрые дээшэлүүлхэ талаар харюусалга ехэ. Хабарай тарилга бүхэн жэл бүхэндэ ондо ондоо байдаг. Энэ жэлэй хабарай тарилгын онсо шэнжэ тухай Буряадай АССР-эй габьяата агроном Б. Николаевай «Поли бүхэн өөрын агротехникэтэй» гэһэн статья дотор хэлэгдэнэ.

СССР-эй Верховно Соведэй

Кино, театр

Русский театр драмы
МНР. Берту Чину (Нууц Товчоо), (Чингис-хан — сокровенное сказание)— в 19-30.
«Дружба»
Киноклуб «Малышок»—«Мама, я жив!— в 10, «Родной ребенок» (2 серии)— в 13-40, 18-20, «Без единой улики»— в 11-40, 16-20, 21-10 (удл).
«Прогресс»
Красный зал —«Идеальное преступление»— в 9-30, 11-30, 13-30, 15-30, 17-30, 19-30, 21-30.
Зеленый зал —«Груз «300»— в 9-40, 11-20, 13 (удл.), 15-20, 17, «Витебское дело»— в 18-40, «Гу-га» (2 с.)— в 20-40.
«Родина»

Буряадай АССР-эй Верховно Сов[...]
рилэгшэд, партийна болон профсо[...]
ряадай АССР-эй арадай депутадууд[...]
бэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэг[...]
рата эхэ, ажалай ветеран
Акулина Зангее[...]
БАРДОНОВАГ[...]
наһа бараһан ушараар гүнзэгы шана[...]
Л. Толстойн нэрэмжэтэ үйлсын 14[...]
раһаа майн 17-до 14 часта хүдөөлү[...]

СУГ ХАМТАДАА ШИИДХЭЕЛ

һүүлэй жэлнүүдтэ гүрэнэй болон үмсын автомашинын тоо город соо олошоронхой гэжэ Улаан-Үдын ажалшад һайн мэдэнэ ёһотой. Юуб гэхэдэ, гансал үйлсэнүүдээр бэшэ, мүн хайшаашье — эмхи зургаануудай, гэрнүүдэй дэргэдэ олоор жэрылдэн зогсоһон машина, техникэ хаража боломоор.

Автомашинын тоогой олошорхотой сасуу гүрэнэй автоинспекцидэ элдэб мэдүүлгэ, гомдолнууд ородог болонхой. Юуб гэхэдэ, гүрэнэй, мүн үмсыншье автомашинатай хүнүүд гэрнүүдэй дундуур олоор һүндэлнэ. Мэдүүлгэ, гомдолнууд соогоо бэшэг эльгээгшэд автомашинанууд, танюуһатай газараар ябаха байгаа гэһэн эрилтэ табидаг болоо. Мүн баһа ГАИ-гай постнуудые олоор бии болгожо, гэмтэ ябадал гаргаһан жолоошодые шангаар хэһээхэ тухай дурадхалнуудые оруулна.

Мүнөө шэнэ микрорайонуудтахи гэр бүхэнэй дэргэдэ автомашина табиха талмайнууд баригдадаг болонхой. Урдань иимэ тусгаар талмайнууд гэрнүүдэй дэргэдэ баригдадаггүй байгаа. Хүнүүд дуратай газартаа машинаяа табидаг һэн. Энээнһээ уламжалан хүршэнэрэй дунда арсалдаан саг үргэлжэ гарадаг байһан юм. Гадна хүн бүхэн сэбэр агаараар амилха дуратай ааб даа, теэдшье мүн баһа үхибүүдээ автомашинын аюулһаа һэргылхэ ёһотой болоно бшуу. Харин автомашинын эзэд хэдэн жэлэй туршада суглуулһан мүнгөөрөө машина худалдажа абаад, тэрэнээ хаанашье табихаяа өөһэдөө мэдэхэбди гэдэг. Эдэ зонииешье баһа ойлгомоор.

Зүгөөр эдэ бүхы асуудалнуудые ГАИ шиидхэхэ гэжэ найдадагынь буруу. Гүрэнэй автоинспекци гэрнүүдэй шадархи харгын аюулгүй ябадалые эмхидхэдэггүй юм. Эдэ бүхы асуудалнуудые гэр байрын управлени, ажаһуудалай асуудал шиидхэдэг таһагай хүдэлмэрилэгшэд, оршон тойронхиие болбосон түхэлтэй болгохо участогууд эмхидхэхэ, шиидхэхэ ёһотой болоно. Бидэ гэрнүүдэй дэргэдэ машинануудай ябахые хориһон тэмдэгүүдые табиха ёһогүйбди, мүн «Хориим» гэһэн тэмдэгүүдые хэрэглэхэ дүрим» соошье энээн тухай хэлэгдэнэгүй. Хэрбээ хүнүүдэй тиимэ тэмдэг өөһэдөө үлгөө һаань, тэрээндэнь юридическэ хүсэн үгы байжа магадгүй.

Гүрэнэй автоинспекци ямар нэгэн шухаг эрхэ байдалда, харгын тэмдэг тодхохо талаар зүбшөөл үгэжэ болохо. Гэбэшье энээниие хиналта дороо абаад хаража байха хүн олдоdoгүй. Гүрэнэй автоинспекциин штатна бэшэ хүдэлмэрилэгшэ болыт гэжэ дурадхахада хүнүүд арсадаг гээшэ. Харин автоинспекци гэр бүхэнэй дэргэдэ, өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдые табиха аргагүй.

Хэрбээ гэр байрын комитедүүд бүхэнэй эдэбхитэйгээр хүдэлмэрилдэг байгаа һаань, иимэ асуудал гарахагүй һэн. Иимэ комитедүүд гэрнүүд соо ажаһуугшадые суглуулжа хамтын суглаа эмхидхэдэг, тэрэ тоодо хүн ба автомашина хоёрой асуудалнуудые шиидхэдэг байха ёһотой юм.

Заримашуул гэрнүүдэйнгээ дэргэдэ, машинын ябахагүйгөөр элдэбын хаалтануудые тодходог, табидаг гээшэ. Энэнь тон буруу. Юуб гэхэдэ, элдэбын гэнэ уссалай тохёолдоо һаань, эдэ хаалтанууд һаалта хэхэ бшуу. Жэшээнь, түймэрһөө эхилээд, хүндэ үбшэндэшье хүн дайрагдажа болохо. Ушар тиимэһээ харгынуудые огтолон хааһаа урид бодожо үзэхэ.

ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэд өөһэдынгөө уялгануудые ондоо эмхи зургаануудта тохоно гэжэ уншагшад һанажа болохо. Гүрэнэй автоинспекциин хүдэлмэрилэгшэд танай түрүүшын дохёогоор туһа хүргэхөөр бэлэн. Зүгөөр танай гэрнүүдэй дэргэдэ, танай туһаламжагүйгөөр эмхи гурим ганса ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдэй сахижа шадахагүйнь эли.

Ц. ДЭБЭЕВ,
ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52. секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73; п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана [...] канской типографии [...] издата Бурятской [...] ректор 2-40-45
Н-03483. Заказ 113.